

Pojavoslovje (fenomenologija), organska enotnost in povnanjeni Husserl¹

MATJAŽ POTRČ

POVZETEK

Uvodu sledi razlaga pojma organske enotnosti ter njegovega pomena za fenomenologijo oziroma za pojavoslovje. Husserlov razvoj prične z njegovim zgodnjim naturalizmom, ko je brentanovske mereološke nazore uporabil na področju števil. Na podlagi lastnih nerazumevanj dejanske moči takšnega svojega stališča je Husserl postopno zgradil pojavoslovje (fenomenologijo). To ga je privedlo do tega, da je uvedel drugačne različice organske enotnosti, kar je doseglo svoj višek v neposredno ekoloških povnanjenih stališčih. Vendar pa ta razvoj lahko jasno ugledamo le v primeru, če se ogradimo od Husserlovega transcendentalizma in od njegovih redukcij. Takšen postopek je docela upravičen, saj Husserl ni podal nikakšne upravičbe za uvajanje svojih pojavoslovnih stališč in z njimi povezanih predhodnih jim redukcij. Ključno, vendar pod predpostavko, da moramo odpraviti fenomenološko redukcijo. Husserl s stališča postopno uvajanega ekologizma tod kritizira lahkomišelnost nazore glede predelovanja informacij. Husserlov učenec Heidegger je zgolj prevzel to zapuščino svojega učitelja. Če je Heidegger pri Husserlu sploh kaj kritiziral, sta to bila transcendentalizem in pojavoslovni (fenomenološki) redukcionizem. Ni pa kritiziral nazorov o predelovanju informacij, saj je to opravil že Husserl sam.

ABSTRACT

PHENOMENOLOGY, ORGANIC UNITY, AND HUSSERL ECOLOGIZED

An introduction is followed by exposition of the concept of organic unity and of its importance for phenomenology. Husserl's development starts with his early naturalism, where he applied Brentanian mereological views to the area of numbers. Out of his own misunderstandings concerning the strenghts of this position, Husserl gradually built transcendental phenomenology. This lead him to generate other variants of organic unity, which culminate in a straightforward ecological externalist

¹ V izbiro bi lahko ponudil še naslednja dva naslova: Brentano, Husserl, Heidegger in mereologija; Edine bitnosti so organizmi, oziroma Pojavi obstajajo zgolj po organizmih.

*views. It is only possible to clearly see this development, though, if Husserl's transcendentalism and his reductions are bracketed. This is a justified move, as Husserl provided no arguments for their introduction. A crucial work of Husserl, *Thing and Space*, is summarized under the presumption of the need to eliminate the phenomenological reduction. Here, Husserl criticizes naive information processing opinions from the point of view of gradually introduced ecologism. Husserl's pupil Heidegger only took over his teacher's ecological heritage. If Heidegger criticized something in Husserl, this has been the transcendentalism and phenomenological reductionism. He did not criticize the information processing, because this has already been done by Husserl himself.*

UVOD

V tem članku bom pojavoslovje oziroma fenomenologijo poskušal pojasniti s stališča nepretrganosti njenega razvoja. Glavni pojem, ki ga bom pri tem uporabljal, je pojem organske enotnosti. Poglavitna teza bo, da lahko s pojmom organske enotnosti opozorimo na povezanost in zveznost pojavoslovja (fenomenologije) kot filozofskega gibanja.

Brentana, Husserla in Heideggra bom vzel kot najpomembnejše predstavnike pojavoslovja (fenomenologije). Husserlovo življenjsko delo je bistveno delo, ki pomaga razumeti preoblikovanje pojavoslovja ali fenomenologije. Ne toliko zavoljo svojega pomena ali konsistence, temveč zaradi premika v razumevanju organske enotnosti, kakršnega je udejanil prav Husserl.

Brentana lahko dojamemo kot očeta pojavoslovja ali fenomenologije, saj je utemeljil in upravičil dejavnost opisa pojavov oziroma fenomenov. Opisa pojavov ne moremo ustrezno razumeti, če ne upoštevamo relacije med celoto in delom. Glede na Brentanove mereološke nazore so pojavi akcidence, so celote, in sicer takšne celote, ki vključujejo substance kot svoj lastni del. Dejstvo je, da zavoljo takšne vrste razmerja med akcidenkami in substancami lahko vidimo opis pojavov oziroma temeljno fenomenološko dejavnost tako, da je umeljena na organski enotnosti. Dejansko vsebujejo pojavi kot celote substance za svoje lastne dele. Pojavi pridobijo čvrstost zaradi dejstva, da vsebujejo substance. Sam pojem intencionalnosti, zavoljo katerega je Brentano zaslovel, je mogoč zgolj na temelju mereologije celot, ki vključujejo substance kot svoje dele. Ko razlaga intencionalnost, Brentano pravi, da je v misli nekaj mišljeno. Na primer, moja misel je usmerjena na mačko. Vendar misel ne bi mogla biti usmerjena na mačko, če ne bi obstajalo dejstvo, da je to moja misel. Tako vsebuje misel na mačko dejstvo, da je to moja misel. Brez mene kot substance, kot opore misli na mačko, misli na mačko ne bi bilo. Tako je intencionalna usmerjenost možna zavoljo obstoja organske enotnosti, ki ima mene za svojo substanco. To moje znamenje v misli na mačko je lastni del vseh agregatov oziroma skupkov, vseh nadaljnjih misli, ki jih lahko o mački še imam. Tako je celota misli organska enotnost, ki sestoji iz mačke in iz njenih različnih delov, med katerimi dejstvu, da je to moja misel, pripada vloga lastnega, bistvenega dela. Zavoljo tega dejstva organske enotnosti (lastni del vsake misli in vsakega predmeta je subjekt), je možen samopripis intencionalnosti. Na tej podlagi je organska enotnost bistvena za brentanovsko fenomenologijo.

Husserl je bil Brentanov učenec.² Husserlovo najpomembnejše obdobje je njegov zgodnji naturalizem. Razvil je mereološko utemeljeno razlago števil, in sicer strogo na podlagi brentanovske mereologije. Ta naturalizem v pogledu števil je bil zakonit tekmeec Fregejevi razlagi števil. Opustitev tega, da bi svoj lastni nazor upošteval kot pristni nazor, je imel za posledico Husserlovo poznejše iskanje drugačnih vrst organske mereološke enotnosti. Husserlova teorija zaznavanje z njenim temeljnim pojmom noeme lahko služi za ilustracijo takšnega iskanja. Organska enotnost se je najprej pojavila v transcendentnem sebstvu, potem pa v nekakšni zvrsti ekologizma (prepletenega z wittgensteinovskim okusom za družbeno skupnost). Oba ta dva dela noeme, ki tvorita vrhunec Husserlovega iskanja organske enotnosti, se soočata s svojimi lastnimi problemi. Ne glede na to pa lahko iz Husserlovih poznejših ekoloških in povnanjenostnih stališč razberemo, da je bil položen temelj novi filozofiji.

Husserlov učenec Heidegger³ je prevzel in nadalje razvil povnanjenostne in ekološke nazore svojega učitelja. Heideggrovi nazori glede intencionalnosti so praktični in teleološki. Temelj teh nazorov je, da pripade svetu bivanje skozi tubit (Dasein)⁴ in čez njeno dejavnost, ter ima tako vsakršno ontološko govorjenje svoj smisel šele skozi tubit. Osnovni pojem intencionalnosti v Heideggrovem delu temelji na praktični smotrnosti (teleološki) dejavnosti (zabijanje s kladivom) in na povnanjeni racionalnosti skupnosti (zabijanje delavca v svoji stroki). Svet pridobi svoj smisel po vpetosti tubiti (Dasein) v položaj, situacijo. Tako je organska enotnost pri Heideggru docela jasno povnanjenostno utemeljena. Izrecna ontologija je glede na Brentanovo ali pa glede na Husserlovo obrnjena, saj je povnanjena, čeprav ostaja iskanje organske enotnosti v temelju enako.

Na koncu je govora o stališču, glede na katerega so organizmi edine bitnosti, ki obstajajo, saj so organske enotnosti. Poleg bitnosti obstajajo v svetu fizikalni delci, vendar slednji niso bitnosti.⁵ Takšen model je združljiv s konekcionističnim (obnašajsko oziroma behavioristično utemeljenim⁶) modelom duha, in ga lahko oskrbimo kot približno ilustracijo heideggrovske kritike klasičnega simbolnega modela duha, ki vzpostavlja Husserlovske pojavnostne (fenomenologije) v njenem osrednjem obdobju.

2 Res je, da je Brentano vplival na Husserla še preden je slednji vstopil v reistično obdobje, ki ga Chisholm razlaga s pomočjo pristopa organske enotnosti (akcidente kot celote s substancami kot svojimi deli).

3 V svojem delu *Bit in čas*, 1927.

4 Dasein je en temeljni način biti (temeljni zorni kot bitnosti, njihova zamišljivost), namreč biti-človeški. (Druga vrsta biti, ne-človeška bit, se deli v dve kategoriji: priročnost in predločnost (Zuhandenheit in Vorhandenheit). (Dreyfus, *Being-in-the-World*.)

Glede na takšno razlago bi obstajala stroga ločnica med Dasein ter med drugimi organizmi. Vendar pa v tem ni nikakršne nujnosti. Vkolikor ločnica obstaja, je Haugelandovo poudarjanje racionalnosti ustrezno (mesto racionalnosti lahko zasede jezik, kot se to zgodi pri Davidsonovem razumevanju biti človeški). Vkolikor prevladuje praktična teleološka interpretacija, potem ni nikakršne stroge ločnice med Dasein ter med drugimi organizmi (Dreyfus bi prav lahko bil v večji meri pripravljen sprejeti takšno razlago). Jaz sam bi se zavzel za kombinacijo med praktičnim, teleološkim, ter med racionalističnim pogledom na Dasein. Prej pa sem se zavzemal za teleološko stališče.

Mnenje, da so organizmi edine bitnosti, kakršnega navajam na koncu, največ oblik racionalnosti pripisuje različnim živalim in ne zgolj človeškim organizmom.

5 Bitnosti so sestavljene iz fizikalnih delcev. Vendar pa je to zgolj nujni, ne pa tudi zadostni pogoj, da bi prišlo do obstoja bitnosti.

6 U. T. Place zatrjuje bližino konekcionizma in behaviorizma. Po tolikih letih nadvlade pristopa spoznavne obdelave mu je to dejstvo očitno v veliko olajšanje.

Vendar pa se ta kritika izkaže kot zgrešena, kajti Husserl je že bil oskrbel ekološki mereološki temelj, ki je v nasprotju s stališčem obdelave podatkov.

I. ORGANSKA ENOTNOST IN POJAVOSLOVJE (FENOMENOLOGIJA)

Organska enotnost

Temeljni pojem, ki ga bo uporabljal tukajšnji pregled, je pojem organske enotnosti. Nasploh rečeno je enota celota, ki jo sestavlja več delov. Organska enota je celota, katere deli so sestavljeni z določeno nujnostjo.

Primer enote bi bil določen materialni predmet, kot je denimo kamen, hiša ali orodje. Kamen, hiša in kladivo so celote. Vse so sestavljene iz kakšnih delov. Kamen je sestavljen iz mineralnih delcev, hiša je sestavljena iz opek in še iz marsičesa, kladivo je sestavljeno iz lesenega ter iz kovinskega dela. Prav vsakršna sestava pač ne ustreza temu, da bi nek predmet bil prav ta predmet. Za kamen je bolj primerno, če je sestavljen iz mineralnih delcev, kot pa da bi bil iz kovinskih. Prav tako ne bo ustrezala prav vsaka oblika dela, ki vstopa v sestavo celote. Za opeko bo ustreznejše, če bo prav takšne in takšne oblike ter prav takšne in takšne velikosti. Sicer hiše ne bomo mogli ustrezno zgraditi. Če naj kladivo služi svojemu namenu, bo najbolje, da njegov ročaj sestavlja leseni del, ter da je nanj pritrjen kovinski del. Tako bo kladivo primerno za zabijanje žebeljev. Dejstvo pa je, da ni nikakršne nadaljnje nujnosti pri delih, ki sestavljajo materialne predmete. Kamen lahko sestavljajo prav vsakršni mineralni delci, ki so pač na voljo ob času, ko kamen nastaja. Hišo lahko sestavlja vsakršno primerno število opek ustrezne velikosti in oblike. In kladivo lahko sestavlja vsakršen primeren lesen in vsakršen primeren kovinski del. Torej sestava materialnih predmetov ne terja še kakšnih drugih posebnih značilnosti njihovih delov, tako da bi bili deli v svojem obstoju bistveno odvisni od njihove vloge v posebni celoti, bodisi da bi bili vzajemno odvisni drug od drugega, ali pa od celote, ali pa da bi bila celota temeljno oziroma bistveno odvisna od njih. Ta določena opeka se lahko pojavi v tej določeni hiši ali pa zopet v oni določeni hiši. Ta kos lesa lahko uporabimo za ročaj kladiva ali pa zopet za kaj drugega. Deli zgolj enot le-tem pripadajo samo zavoljo dejstva sestavljenosti.

Deli organskih enot pa so na drugi strani od svojih posebnih celot odvisni prav glede svojega obstoja. Ta posamični list pripada tej določeni veji in nobeni drugi. Ta posamična veja pa je glade svojega obstoja v temelju odvisna od prav tega drevesa in od nobenega drugega. Če jo pritrdimo na drugo drevo, bo veja prenehala obstajati kot veja, odslej bo ostala le kos lesa. Če se včasih zgodi, da lahko veja kot veja preživi na kakšnem drugem posamičnem drevesu, bo to zgolj zavoljo dejstva, da pripadata obe drevesi isti (ali vsaj sorodni) vrsti. Kljub takšnim umetelnim možnostim ostaja dejstvo, kako je obstoj veje bistveno odvisen od tega, da je veja del prav določenega drevesa. Na drugi strani pa je sedaj obstoj prav tega posamičnega drevesa bistveno odvisen od obstoja prav teh posebnih vej, ki sestavljajo drevo. Podobno je s primerom živali. Tačka ima svojo vlogo (funkcijo) kot tačka le, če je del nekega določenega organizma, prav te posamične mačke. V primeru ko je tačka zavoljo kakšne nesreče odrezana od mačke, nič več ne obstaja kot tačka. Na drugi strani pa je obstoj mačke bistveno odvisen od tega, da je mačka sestavljena iz posamičnih organov, iz katerih je dejansko tudi sestavljena. Tako lahko nasploh rečemo, da živi organizmi, kakršni so rastline in živali, predstavljajo

primere organskih enotnosti. Organske enotnosti so celote, katerih deli so sestavljeni z več nujnosti kot je je v zgolj sestavljenosti. Deli organskih enotnosti so sestavljeni v njih celotah kot v prav takih in takih celotah, na nekakšen način de re sestavljenosti.⁷

V nasprotju z zgolj enotnostmi so organske enotnosti glede svojega obstoja bistveno odvisne od svojih delov, ki jim pripadajo kot individualne enotnosti oziroma celote. Tega ni težko dojeti, če si kot primere organskih enotnosti predstavljamo organizme, kakršni so rastline ali živali.

Mereologija

Mereologija je splošni nauk o celotah in o njihovih delih.

Pojavoslovje (fenomenologija)

Kot to nakazuje že njen naziv, se pojavoslovje (fenomenologija) ubada s pojavi (fenomeni). Kaj so pojavi (fenomeni)? To so stvari, ki obstajajo. V tem smislu lahko pojave razumemo kot neodvisne od kogarkoli, ki bi bil na njih usmerjen. Še en pomen izraza pojav (fenomen) bi bile stvari in pojavi v njihovi odvisnosti od tega ali jih kdo dojema. Začetnik pojavoslovja (fenomenologije) Brentano je pojave razumel v obeh teh dveh izrazih, ne da bi bil ob svoji izbiri odločen. Njegovi učenci so poskušali razplesti oba smisla pojavov. To je pobudilo različne poti pojavoslovja (fenomenologije).

Ekologizem

V nasprotju s spoznavno (kognitivno) psihologijo, ki je poudarjala pomen obdelave informacij (podatkov) v organizmovi glavi, je psiholog Gibson izdelal pristop, ki obravnava organizem v njegovi bistvenosti povezanosti z okoljem. Od tod izvira ime ekologija (saj vemo, da ima ekologija nekaj opraviti z našim okoljem). Gibsonovski psihološki ekologizem obravnava organizem in njegovo okolje kot sinergetsko enotnost, in glede tega se postavlja po robu vsem tistim pristopom, ki postavljajo organizem ter njegovo okolje enega proti drugemu. Zadeve v njegovem okolju se določenemu organizmu nudijo v praktično priročnost. Stol se mi ponuja, da bi se nanj usedel, mravlji pa se ponuja, da bi nanj splezala. Temu pravimo stolova afordansa (nudenje stola: izraz je vpeljal Gibson, in je nenavaden tudi v angleščini), ki je relativna glede na določen organizem.

Tukajšnja trditev je, da je pojavoslovje (fenomenologija: Husserl, Heidegger) dosti bližje ekologiji kot pa to običajno menimo.

Organska enotnost pri Brentanu

Brentano je pojavoslovje (fenomenologijo) utemeljil kot znanost o pojavih, kot znanost o stvareh, ki obstajajo. Če naj razumemo pojavoslovje v Brentanovem smislu,

⁷ De re sestavljenost je izraz, pri katerem naj bi del "de re" poudaril pomembnost posamičnosti celot (oziroma našega nanašanja, referiranja na celote). Deli so sestavljeni iz posamičnih celot. Ta veja obstaja zgolj kot veja tega posamičnega drevesa. Zavoljo svojega obstoja usmerjenost na vejo kot tako de re usmerja na obstoj tega posamičnega drevesa.

Če naj uporabimo russellovske izraze, lahko rečemo, da organske enote obstajajo po neposrednem spoznanju svojih delov. Vaja je združena s tem posamičnim drevesom, nanj ni zgolj opisno prilepljena.

Upoštevati je sicer potrebno, da uvajanje izrazov "de re/ de dicto" poudarja, kako je lahko setavljenost pridana nekogaršnji moči nanašanja oziroma referiranja.

S takšnim stališčem se ne bi strinjal. Mislim, da materija, pa karkoli naj le-ta že bo, obstaja prav lepo neodvisno od naših moči nanašanja oziroma referiranja. Vendar pa je kategorizacija materije (usmerim se na vejo kot enote, ki med svojimi deli vsebujejo liste, ali pa se usmerim na drevo, katerega deli so veje) prav lahko v obsegu naše nanašalne oziroma referenčne moči.

je primerno, da pričnemo z njegovim poznejšim reističnim obdobjem, kjer je možna neposredna razlaga organske enotnosti. To razlago lahko nato prenesemo na zgodnjega Brentana in še zlasti na njegovo razumevanje pojma intencionalnosti, katerega je prav Brentano vpeljal v sodobne filozofske razprave.

Po mnenju reističnega Brentana⁸ je mereološki nauk uveden ob razpravi o razmerju med substanco in akcidence. Mereologija je nauk o razmerju med celoto in njenimi deli. Če se izrazimo s pojmi substance in akcidence, Brentano meni, da vsebuje akcidenca kot celota substanco kot svoj lastni del. Ko govorimo o substanci kot o pravem lastnem delu, pri tam predpostavljamo, da ne gre za primer zgolj dela. Predpostavljeno je, kako je celota take vrste, da ne bi mogla obstajati, vkolikor ne bi imela substance kot svojega lastnega dela. Torej so deli celote takšni, da ne bi mogli obstajati brez lastnega dela, ki je njihova substanca.

Lastni del je postavljen v nasprotju z ločljivim delom. Del je ločljiv od svoje celote v primeru, ko celota še naprej obstaja kadar ji odvzamemo del. Če iz kupa peska vzamemo majhen kamenček, kup še naprej obstaja. Drug primer bi bil, da sem jaz celota, katere ena akcidence oziroma lastnosti prav v tem trenutku je, da tipkam v računalnik. Ko preneham vtipkavati v računalnik, se določena lastnost oziroma akcidenca od mene loči. Kljub temu pa jaz sam še obstajam. Vendar pa so nekatere lastnosti takšne, da jih ne moremo ločiti. Trava je zelena in prav tako je trava obarvana. Če ni več zelena, je trava še nadalje neke barve. Vkolikor pa bi travi odvzeli dejstvo, da je obarvana, prav gotovo ne bi več bila zelena. Tako lastnost biti obarvan ni ločljiva glede na lastnost biti zelen.

Obstajajo določeni deli, ki pripadajo celotam, tako da celote prenehajo obstajati vkolikor so jim ti deli odvzeti. To so kot temu pravimo lastni deli teh celot. Če mački odvzamemo tačko, mačka še naprej obstaja. Vkolikor pa mački odvzamemo srce, pa mačka ne obstaja več.⁹ Tako lahko mačjemu srcu rečemo lastni del mačke.

Misel na mačko je lahko primer pojava (fenomena). Dejansko je misel na mačko celota. Lahko jo sestavljajo različne lastnosti, akcidence glede na mačko, na katero se usmerja misel. Ta misel na mačko ima lastni del, dejstvo, da je Matjaževa misel. Vkolikor je lastni del, dejstvo, da je to moja misel, tej misli odvzeto, moja misel na mačko preneha obstajati. Tako je dejstvo, da ima Matjaž misel, bistveno za obstoj prav te misli. Misel kot posamični pojav (fenomen) je torej organska enotnost, katere deli so v svojem obstoju odvisni od tega, da so deli določene celote. Tako mačka kot predmet moje misli preneha obstajati vkolikor jaz preneham misliti na mačko.

Intencionalnost, razložena s pomočjo organske enotnosti

Brentano je najbolj znan po tem, da je v moderno razpravo vnesel pojem intencionalnosti. To je storil v svojem zgodnjem delu¹⁰ ko je trdil, da lahko intencionalno in-eksistenco ilustriramo z dejstvom, da v misli na nekaj mislimo, da si v želji nečesa želimo. Torej se duševni deji usmerjajo na svoje imanentne predmete. Na ta način lahko razlikujemo med deji in med predmeti intencionalnih pojavov (fenomenov).

O intencionalnosti je bilo že mnogokaj napisanega. Vendar pa se je nekako pozabljalo na dejstvo, da lahko intencionalne pojave (fenomene) razložimo tudi s

8 Vsaj glede na razlago Rodericka Chisholma. Peter Simons (Brentano Studien) dvomi, ali je Brentano sploh kdaj zastopal takšno stališče, kakršnega mu pripisuje Chisholm.

9 Ceteris paribus, vključno s kirurškimi presajevanji src.

10 Psihologija z empiričnega zornega kota.

pomočjo mereologije, s pomočjo razmerij med celotami in njihovimi deli, ter s pomočjo razmerij med substancami in akcidenkami.

Naj se zopet vrnem k svoji misli na mačko. Prav gotovo gre za primer intencionalnega pojava (fenomena). Bistveno je, da je misel moja, Matjaževa. Tako je tudi sam obstoj misli, ki je lahko strukturirana celota, kot je bilo že rečeno, odvisen od dejstva, da misel mislim jaz. Torej stori dejstvo, da je to Matjaževa misel, Matjaževa misel o mački za organsko enotnost. Lastni del misli je substanca, dejstvo, da je misel Matjaževa misel. Če ta lastni del odvezamo, bo misel kot prav ta misel prenehala obstajati.

Potemtakem je jasno, da se pojem Organske Enotnosti, ki obstaja kot bistveni del Brentanovega zgodnjega mišljenja o intencionalnosti, še ohranja v okviru Brentanovih poznejših mereoloških razprav.

II. HUSSERLOV RAZVOJ

Husserlov zgodnji naturalizem

Človek, ki je najbolj široko znan kot najpomembnejši pojavoslovec (fenomenolog), je Husserl. Znano je, da je terjal pojavoslovje (fenomenologijo) kot strogo znanost. Vendar pa je najpomembnejši del Husserlove misli njegov zgodnji naturalizem, kjer je neposredno zagovarjal Brentanove teze za področje števil. Program,¹¹ ki je danes nasploh poznan kot Husserlovo pojavoslovje (fenomenologija) pravzaprav ni nič drugega kot počasno usihanje Husserlove zgodnje naturalistične misli. To usihanje so porodili zmotni in nerazumevajoči sklepi, ki jih je Husserl izpeljal na podlagi Fregejeve kritike njegovega lastnega dela. Fregejeva kritika Husserlove pojasnitve števil (ki je zasnovana na Mannigfaltigkeiten) pa spregleda, da je mereološko stališče sprejemljivo vsaj v tisti meri kot je sprejemljivo, če izvedemo števila kot lastnosti iz pojmov (kot je to storil Frege).¹²

Tako bi bilo primerno, če se ozremo na utemeljenost Husserlovih zgodnjih pogledov na števila.

Naturalizem teh stališč je v tem, da so števila utemeljena na zaznavno dostopnih danostih. Če naj to zaznavno utemeljenost ustrezno razumemo, moramo upoštevati, da mereološke celote, ki so za pojavoslovje pomembne, niso neskončne celote. Neskončnega ne moremo dojeti kot enote. Ni zgolj nekaj naključnega, da so zaznavne celote, ki jih lahko spoznavno dojamemo, temelj mereološkim enotam pojavoslovja (fenomenologije). Vendar pa je prav tako dejstvo, da organska enota v svoji sestavi ne more biti neskončna. Morda že zato, ker vsebuje organska enota substanco kot svoj lastni del.

Kolektivi in realne stvari

Če naj razumemo Husserlovo uporabo Brentanovih mereoloških načel, moramo videti, katera teh načel je razvil zgodnji Brentano, ki je kar najbolj neposredno vplival na Husserla.

¹¹ Fenomenologija je bila načrtovana kot filozofski znanstveni program.

Vendar pa tak program dejansko in dejstveno gledano ni bil izvršen.

Tak program pa poleg tega tudi nima prav nobene možnosti, da bi bil kdaj udejanjen (kajti, počiva na zgrešenih predpostavkah, kakršni sta prepričanja v ustreznost transcendentalizma in nekakšnega pojavoslovnega redukcionalizma).

Na ta način pojavoslovje (fenomenologija) pravzaprav niti program ni. Dobrohotno povedano ji lahko rečemo neuspeli program (glede tega slednjega pa pojavoslovje ni kakšna posebna izjema).

¹² Tako trdi David Bell, ki se opira na analize Petra Simonsa (Parts and Moments).

Brentano razlikuje med kolektivi in med realnimi stvarmi, ki jih lahko imenujemo tudi šibke in močne celote.¹³ Čreda ovac je ilustracija kolektiva oziroma šibke celote: njenih članov ne družijo nikakršna bistvena nujnost. Posamična ovca pa je glede na svojo sestavljenost iz različnih organov realna stvar ali stroga celota. Šibke celote imajo člane, medtem ko imajo močne celote (realne stvari) lastne dele.¹⁴ Zatorej je zanimivo opazovati, da so za Brentana organizmi ustrezni primerki realnih stvari. Na tej stopnji lahko morda predvidevamo, da bodo organizmi v tem smislu edine realne stvari.

Brentanova prava skrb so pravzaprav močne celote oziroma realne stvari, enote, katerih dele imenuje divizivi, v nasprotju s člani, ki so neodvisni deli šibkih celot.

Za Brentana so duševni pojavi (fenomeni) pravo področje uporabe glede tistega, v kar je prepričan pri močnih celotah. Duševni pojav v temelju obstoja iz vsebine in iz deja. Vsebina ima po Brentanu fizikalno podlago, kajti odvisna je od predstav, predstave pa so odvisne od občutkov oziroma od tistega, čemur pravi Brentano fizikalni material. Tako so v temelju duševnih pojavov vselej tudi fizikalni pojavi, ki jih lahko nato prikažemo kot da so vključeni v predstave. Predstave kot podmnožice misli pa so zopet vključene v sodbe.¹⁵ Tod prav gotovo obstaja napetost med empiricizmom in racionalizmom. Še bolj pomembno pa je morda, če dojamemo, da fizikalni pojavi (fenomeni) niso substance psiholoških pojavov (fenomenov). Ta vloga je najprej zaupana zavedanju samega sebe. Brentano je jasen glede tega, da je samozavedanje glavno merilo za to, ali so psihološki pojavi realne stvari, ko pač govori o stvareh, ki niso razvidno, jasno dojete kot da bi bile fizikalne.¹⁶ Tako misli, da je mačka, na katero nisem docela jasno usmerjen, fizikalni pojav (fenomen), medtem ko je celo rob, ki vstopa v mojo vizualno obdelavo slike mačke, lahko psihološki pojav, seveda v kolikor se ga jasno zavedam. Tako se zdi dobro utemeljena trditev, da je substanca vsakega pojava (ki je pravzaprav akcidenca) samozavedanje tega pojava s strani nekoga, ki ima ta pojav. Tako so duševni pojavi organske celote, ker vsebujejo subjekt kot svojo substanco.

Kako je Husserl razširil razlikovanje med realnimi stvarmi in med kolektivi in kako ga je uporabil "pri (izven prostorskočasovnih) abstraktnih predmetih"?¹⁷

Za Husserlovo pojasnitev števil so pomembni skupki (agregati). Skupki so šibke celote glede na to, da so njihovi člani kot posamični člani enote, pri tem pa ni nikakršne nujnosti, da bi bili ti člani med seboj povezani, na tak način kot so povezani organi kakšnega organizma. Tako se zdi, da bo pojasnilo števil, ki temelji na skupkih (agregatih) izključilo organske enotnosti.

Vendar pa ni tako. Kljub temu, da je za Husserlovo razlago števil značilno, da so števila utemeljena na individuih, in še zlasti na preštevnih individuih (števila, ki so večja od 12 lahko iz tega intuitivno dostopnega temelja izpeljemo s pomočjo rekurzije), služijo ti individui kot skupki (agregati) za celote pri tem ko jim pripisujemo števila.

13 David Bell: Husserl, str. 18. Pri razlagi Husserlovega razvoja omenjeno knjigo uporabljam kot svoj vir.

14 Bell, str. 19.

15 To isto hierarhijo občutkov, predstav, misli in čustvenih pojavov je od Brentana prevzel France Veber. Pri tem je na Vebra v veliki meri vplival Meinong. Vendar je vseeno zanimivo, da so se Brentanovci v Franz Brentano Forschung, Würzburg, takoj strinjali, da je Vebrov sistem brentanovski. Tako so menili Dieter Münch, Wilhelm Baumgartner in Mauro Antonelli.

16 Brentano, Franz: Deskriptive Psychologie. Hvaležen sem enemu od urednikov tega dela, Profesorju Wilhelmu Baumgartnerju, da mi je na začetku leta 1992 na Franz Brentano Forschung pojasnil to točko.

17 Bell, str. 19.

Tako obstajajo John, Paul, Ringo in George, in to so individui. Temeljno je, da zapopademo, kako Husserl ne gradi na individuih kot takih, ampak na pluralnih terminih, ko skuša oskrbeti razlago njihovega števila. Na eni strani je res, da so v nasprotju s Fregejem individui pomembni, kajti števila po Husserlu niso lastnosti pojmov. Povezana so z intuitivno dostopnim dojetjem individuov. Vendar, da bi bili v podlago vpeljavi števila, individui niso dani kot singularni termi (kot je bilo to pri Fregeju), ampak kot pluralni termi. Tako je pri podajanju števila osrednja referenca pluralna, v našem primeru so ta referenca Beatlesi. Da bi bili individui v podlago številu štiri, štejejo za močnejšo vrsto enotnosti katere značilnost je, da sestoji iz štirih članov. Kot opora številu štiri Beatlesi torej nimajo vloge skupka oziroma agregata (ta vloga jim sicer pripada kot individuom), ampak jim pripada vloga realne stvari. Lastnost biti štiri ne moremo pripisati vsakemu izmed članov ansambla individualno. Tako Ringu ne pripada lastnost, da bi bil štiri. Vendar pa vsem individuom skupaj pripada lastnost, da so štiri. Tako je jasno, da lastnost biti štiri ni lastnost individuov, ali skupka individuov, ampak da je to lastnost množstva. Pod zornim kotom, da so štirje, tvorijo individualne osebe John, Paul, Ringo in George močnejšo različico enotnosti, in temu sam pravim organska enotnost. Tako Husserlova pojasnitev števil kljub temu, da prične s skupki, temelji na pojmu organske enotnosti. Vtem smislu obstaja neposredna povezanost z Brentanom celo na tako svojevrstnem področju, kakršno je pojasnitev števil.¹⁸

18 Ta Husserlova knjiga je posvečena "mojemu učitelju, Franzu Brentanu, z mojo najbolj notranjo hvaležnostjo".

Trenutno je pred izidom dopisovanje med Brentanom in Husserlom. V tem dopisovanju daje Brentano (pozneje) vedeti, da se glede filozofske resnice stvari ne more strinjati s svojim učencem. Kot zadeve berem jaz, gre za nesporazum pri dojemanju organske enotnosti. V pismu z dne 9. januarja 1905 se Brentano strinja s Husserlom, da logika ne more biti odvisna od posamične naključne psihološke zgradbe. Vendar pa od tod še ne sledi, da se (empirični) psiholog ne bi mogel upreti posledicam relativističnega psihologizma:

"Kdor resnično razvidno presoja, resnično spoznava, si je gotov resnice: kdor resnično neposredno razvidno spoznava, si je neposredno gotov resnice. Kar pa ne more biti vplivano po tem, da je prišel kot tisti, ki presoja, da je bil kot tak povzročen, ter da je glede tega še posebej odvisen od zgradbe svojih možgan. Tistemu, ki razvidno presoja, je resnica zagotovljena sama po sebi, in ne v oziranjih na omenjene predpogoje. V zmoti je oni, ki bi mislil, da je to protislovje. Ko bo skušal protislovje analitično pojasniti, bo bržčas prišel do spoznanja, da si je naprtil krivdo zamenjave pojmov. Kajti nekaj popolnoma drugega trdi tisti, ki pravi, da razvidno presoja, kot razvidno presoja, povzroča in pogojuje, in tisti, ki pravi, da bi, v kolikor bi bila zgradba (možgan) drugačna, glede na to s prav takšno razvidnostjo spoznal nasprotje (resnice). Tako tudi ne pride do protislovja: nekaj neposredno uvideti, in vendar priti do uvida s pomočjo določenega vzroka in pod zelo zapletenimi pogoji: pod vzroki in pogoji, glede katerih onemu, ki ima uvid, sploh ni treba imeti najmanjše predstave."

Brentanovo pismo z dne 9. januarja 1905 se mi nasploh zdi ključno pismo glede razmerja med Brentanom in Husserlom. Sam pravkaršnji odlomek razumem na tak način (in ta način se mi tudi zdi edino primeren), da v njem Brentano očita Husserlu, kako ni razumel, da je resnica vselej del pojave, ne glede na empirične okoliščine zgradbe možgan, vzorčne poti za dosega resnice in podobno. To pa pomeni, da Husserl ni razumel mereološkega jedrnega položaja resnice. Uvid, razvidnost (resnice) je substanca, del pojavov (fenomenov).

Sam bi nadalje komentiral, da je Husserl, ko je prezrl Brentanov način vzpostavljanja mereološke celote (ki temelji na uvidu), sedaj prišel iskati drug način mereološke enotnosti, ki temelji na zaznavanju.

Vsekakor pa se, kot bom poudaril, Husserl ni odrekel organski enotnosti, le vpeljal je drugačno, drugače podprto organsko enotnost. Na eni strani je Husserlova organska enotnost vsebovala množico empiričnih podatkov, ki so izvirali na podlagi zaznavanja. Na drugi strani pa je Husserl ves čas poudarjal, kako tega uvajanja empiričnih podatkov o zaznavanju ne smemo razumeti dobesedno.

Moje zadnje vprašanje v tej opombi: Kako pa naj navajanje empiričnih podatkov o zaznavanju pri Husserlu razumemo, če ne dobesedno? Ergo: govorjenja o redukciji ne jemljimo preveč resno. Končno, ali so Husserlovi podatki o zaznavanju ustrezni, bi lahko preveril zgolj empirični psiholog.

Pravzaprav Husserl med seboj povezuje empiristično intuitivno dojetje preštevnih skupkov z močnejšo vrstjo organske enotnosti, do katere pride, ko tem skupkom pripiše število. Tako se opira na realne stvari in ne na kolektive.

Logične raziskave

V delu s takšnim naslovom Husserl ohranja v temelju brentanovski okvir. Raziskava objektivnosti logičnih zakonov je oskrbljena z oporo samo-razvidnosti.

En del njegovih tez, ki jim lahko rečemo Husserlova formalna ontologija, nudi temelj za razpravo o celotah ter o njihovih delih. Pri tej formalni ontologiji sta bistveni trditvi o prehodnosti (tranzitivnosti) in o utemeljitvi:

(1) Če je x del y in je y del z , potem je x del z

(2) Če je x del y , potem je y utemeljen na x .¹⁹

Trditev (2) lahko beremo na dva načina. Prvo branje je naturalistično, in se ujema s prejšnjim Husserlovim iskanjem (empirične) utemeljitve pojavov (fenomenov). Glede na Brentanove nazore, katere sprejema, so pojavi (fenomeni) višjega reda, kot so na primer predstave, utemeljeni na pojavih nižjega reda, kakršni so fizikalni pojavi.²⁰ V tem smislu je predstava mačke zgrajena na danostih občutkov, zgrajena je iz barv in robov mačke, barve in robovi pa so fizikalni pojavi. Abstraktne bitnosti pa so poleg tega utemeljene na individualnih bitnostih. Vendar pa takšno branje ne bi podalo organske enotnosti. To stori drugi način branja, glede na katerega kaj zvemo o tem, kako je utemeljen pojav kakršen je misel ali zopet predstava. Pojav je utemeljen na tem, da je en njegov del posamični subjekt, ki ima to misel. V tem smislu je dejstvo, da misli Matjaž na mačko lastni del pojava (fenomena), misli na mačko.

Vendar pa Husserl glede tega razlikovanja ni docela jasen. Išče nekakšno poenotenje, ki se približa vrsti kantovskega shematizma. Misleča substanca vsakega pojava je zanj preoblikovana na tak način, da to pojasni, kako je pojav dojet.²¹ Glede tega uvaja Husserl zaznavne položaje kot najbolj temeljne položaje, o katerih govori. To se ujema z naturalističnim iskanjem (empiričnih) temeljev. Enotnost pojava, oziroma celote, o kateri govorimo, je podana s pomočjo nekakšnega shematizma, ki zgolj nepopolno zadosti zahtevi po poenotenju.²² Pri zaznavi vidimo mačko zgolj z ene strani, in tako obstaja potreba, da to vrsto podatkov dopolnimo še z drugimi vrstami podatkov oziroma informacij. Tako pride v ospredje dejavnost zaznavanja, v svojih različnih odtenkih. V pojave je vložena organska enotnost. Vendar pa je enotnost pojavov dojeta kot dejavnost, in to je tisti del, ki je bil prej podan kot posel, katerega mora opraviti substanca.

Projekt, ki je pričel kot razlaga objektivnosti logike, se je zavoljo zahtev mereologije in organske enotnosti izkazal zelo blizu naturalizmu. Vprašanje je, kaj drži celoto skupaj,

¹⁹ Bell, str. 101.

²⁰ Razvidnost, zavest in zavedanje samega sebe niso utemeljene na fizikalnih pojavih.

Iskanje razlage razvidnosti (evidence) in podobne zadeve pa so čisto druga muzika. To vprašanje zadeva razlago intencionalnih pojavov kot takih (kot takih, bi dejal Husserl).

Vemo pa, da Brentano sploh ni želel razložiti duševnih pojavov (fenomenov). Upal je zgolj to, da jih mu bo uspelo opisati. Ugotovimo lahko, da je glede te točke Husserl sledil Brentanu. Vsaj prvo branje nas v kaj takega uverja.

²¹ Razlaga tega, kako so pojavi (fenomeni) dojeti, pa --tako moramo žal ugotoviti-- pojavov samih verjetno ne pomaga razložiti.

²² Trditev, kot se zdi, je da s pomočjo zaznavnih mehanizmov, ki vključujejo množstvo nepopolnih predstav (na primer ob zaznavanju mačke), lahko razložimo celo intencionalnost.

odgovor pa pride zelo blizu transcendentalnemu ego, kateremu je bilo prej odmerjeno mesto lastnega dela.

Na drugi strani pa pojem noeme, ki ga je Husserl pozneje izdelal, zadrži naturalistično razlago zornih kotov kakor so slednji modelirani glede na zaznavne položaje. Elementi se sedaj pojavijo kot zorni koti, ki so ozko povezani z iskanjem utemeljujočih fizikalnih momentov.²³ Drugi del noeme s seboj prinaša transcendentalno oporo, zopet s pomočjo zornih kotov, oziroma s pomočjo dojemanja na način smisla (način nanašanja oziroma referiranja). Oba ta dva dela noeme podedujeta svoji vlogi od tistega, čemur smo v primeru organskih enotnosti dejali lastni del pojavov. Tako pojavoslovje (fenomenologija) v tem brentanovskem smislu še nadalje obstaja, kljub temu, da so zanj značilna bistvena preoblikovanja.

Ideje

V delu *Ideje*, ki ga mnogi imajo za Husserlovo osrednje delo, se je slednji jel postavljati nasproti svojemu prejšnjemu naturalizmu. Vpeljal je transcendentalno gledišče, ki ne rokuje z empiričnimi sredstvi, ampak postopa a priori. Tako je končal na stališču solipsističnega idealizma.

Husserl je trdil, da sedaj utemeljuje fenomenologijo, ki se odlikuje po svojem zavračanju naravnega gledišča, slednje pa je treba doseči z metodo redukcije. Husserl sam razlikuje več različnih vrst redukcije. Tisto, kar lahko razumemo kot bistveno Husserlovo redukcijo pa lahko najprimerneje ilustriramo z opustitvijo navpične črte pri znaku, ki ga je Frege postavjal na začetek logičnih računov.²⁴ Ta znak združuje navpično in vodoravno črtico. Ko je znak postavljen pred določen niz simbolov, kaže vodoravna črta na to, da bo sledilo uverženje idej. Dodatek navpične črte pa pokaže, da znaki, ki predstavljajo niz idej, poleg tega s seboj prenašajo tudi trditev oziroma referenco. Če se znebimo navpične črte, dobimo učinek pojavoslovne (fenomenološke) redukcije.²⁵ Vse to kaže, da se sedaj zgolj nizajo nekakšni znaki, vendar brez vsakršne ontološke, referenčne ali trditvene (sodbene) zavezanosti ali obveznosti. S podobnim postopkom se skuša Husserl napotiti k bistvom (eidos) pojavov oziroma fenomenov. Vsi ti postopki, ki jim mora slediti nekdo, ki bi se želel vključiti v fenomenologijo kot v "strogo znanost" zgolj kažejo, kako imamo opraviti z zvrstjo izkustva, ki je zelo blizu mističnemu razodetju, kar je vse skupaj obilno pospremljeno še z odsotnostjo argumentov. Tako pojavoslovje (fenomenologija) prav nič ne uspe pri svojem iskanju novih predmetov, ki naj bi bili nujni za dopolnitev znanosti, ampak konča v bednem dogmatizmu.

Transcendentalni ego, sebstvo, sedaj služi za oporo doseganju enotnosti. Ker se je izmaknil vsakršni ontološki obvezi (ko je že krenil brezplodno pot sledenja metodam redukcij) tak ego konča prav tam, kjer je bil začel: snovi pojavoslovja lahko najdemo v transcendentalni zavesti sami.²⁶ Torej moramo mereološko organsko enotnost iskati v

23 Za momente je pri Husserlu značilno, da ne vsebujejo nikakršnih celot.

24 Ta znak se je ohranil v sodobni logiki, in sicer bodisi kot sintaktični znak ali pa zoprt kot semantični (z dvema vodoravnima črtama).

Mnogo drugih tehničnih podrobnosti iz Fregejeve *Begriffsschrift* se v nasprotju s tem ni ohranilo. Več o Fregeju in njegovem pomenu glej v moji knjigi *Zapis in govorica*.

25 Bell, str. 165.

26 Kar koli naj ta transcendentalna zavest pač že bo. Postavljanje vprašanj tu ni kaj preveč jasno.

Ali transcendentalna zavest pod seboj uvršča katero koli empirično zavest (že sama zavest je tod dokaj nejasen termin, če naj se milo izrazim!), ali pa je zgolj metoda? Vkolikor je zgolj metoda, čemu ji naj potem sploh še rečemo zavest?

sintetičnih močeh duha. Kljub temu, da Husserl trdi, kako se s pomočjo takih metod vzdržuje tudi vsakršne sodbe o psihološki realnosti. Organska enotnost je tod dosežena za ceno solipsizma.

Sedaj pa se pojavi dodatni, še bolj zanimiv zaplet glede organske enotnosti. Tega moramo iskati v strukturi zavesti. Skupaj z zavračanjem naturalizma se je Husserl oklenil nekakšnega kantovskega shematizma. Razlaga intencionalnosti se je izkazala kot področje sintetične dejavnosti duha. Poudarek organske enotnosti sedaj zdrsne k razlagi, ki je utemeljena na zaznavanju. Na eni strani bi Husserl sam zanikal, da skuša svoja stališča utemeljevati na zaznavanju, ali pa na katerem koli drugem področju oziroma dejavnosti, ki korenini v naravnem svetu, vključno s psihologijo. Kljub temu pa je zanj zaznavanje pomembno in temeljno, kajti na določen način --takšna je moja teza-- Husserl pravzaprav nikoli ni zapustil svojega naturalističnega prepričanja, da moramo zgradbo graditi začenši s temelji. Temelj vsem izkustvom --in njihovim eidetskimi korelatom-- pa je zaznavanje. Tako so misli odvisne od prejšnje zaznavne informacije.

Zaznavni položaj, vkolikor ga opazujemo s stališča določene zavesti, sestoji po Husserlu iz zaznavnega deja. V zaznavnem deju pa moramo razlikovati med hiletskimi podatki, noezo in noemo. Če mačko gledam, mačko vidno zaznavam. Temelj tej zaznavi so čutni vtisi. Sprva pasivno registriram robove in teksture. Ko sem tako soočen z zaznavno situacijo, obstaja temelj materiala, ki ga pasivno sprejemam. Temu pravi Husserl hiletski podatki.

Vendar pa hiletski podatki kot taki sami ne dajejo nobene osnove za to, da bi se jih nekdo zavedal, in pravzaprav tudi nobene podlage za to, da bi bilo udejanjeno zaznavanje. Po Husserlu, ki nanj sedaj vpliva nauk kantovskega shematizma, obstaja dejavnost duha, ki naredi zaznavni dej iz zgolj pasivnih hiletskih podatkov. Temu delu sintetične dejavnosti shematizma duševnosti pri zaznavanju pravi Husserl noeza. Noeza bi potemtakem bila zaznavni dej manj hiletske sestavine.

Tretji sestavini, ki jo Husserl razlikuje pri zaznavnem deju, pravi noema. Noemo včasih pojasnjujemo kot enakovredno fregejevskemu smislu, in bi zatoorej predstavljala način, zorni kot, pod katerim dojamemo vsebino oziroma referent.

Hiletski podatki, noeza in noema pa niso razumljeni kot sestavine zaznavnega deja. Husserl jih razume kot da bi bili na drugi ravni, ki ontološko ne obvezuje, na ravni transcendentnega pojavoslovnega pogleda. Karkoli naj ta že bo, tukaj imamo opraviti z vrstjo organske enotnosti, ki kar primerno ponazori način, kako sedaj Husserl razloži intencionalnost. Intencionalni dej je v prvi vrsti vzpostavljen s pomočjo dejavnosti zaznavajočega duha.

Kaj kmalu je Husserl spoznal, da če naj bi bil upravičen predstavitvi te sintetične in shematske dejavnosti duha, ne more ostati zadovoljen s poenostavljenim povzetkom zaznavanja, kakršnega običajno obravnavajo v uvodnih filozofskih in psiholoških knjigah. Spoznal je bil, da noematska dejavnost nikoli zares ne predstavi enostavno zaznavajočega subjekta (soočnega) z zaznavanim objektom. Noeza sestoji natančno v izbiri zornih kotov zaznavanega objekta. Tako ni le ene strani mačke, ki sem jo zmožen zaznavati. Zaznavanje izrecno sestoji v zbiranju različnih zornih kotov mačke, v zbiranju različnih zaznavnih režnjev. Vse to mora biti nadalje podprto še z dejstvom, kako mačka ne le da sedi, ampak se običajno premika,²⁷ in mi tako ponuja različne dodatne informacije o zornih kotih. Poleg tega je treba upoštevati še časovno sestavino. Zaz-

27 Res je sicer, da je mačkam pogosto všeč sedeti in spati v bližini tople peči, ne da bi se ne vem kako premikale.

navanje mačke ne poteka po zamrznjenih časovnih režnjih in glede na njihovo registracijo, ampak so vanj vključena tudi pričakovanja onega, ki zaznava, ter tisto, kar se je bil slednji že prej naučil o takih zvrsteh zaznavne situacije.²⁸ Skratka, soočeni smo z analizo, ki je blizu ekološkemu Gibsonovemu pogledu v psihologiji, vkolikor ni celo identična z njim. Edina razlika z Gibsonom je, da še niso upoštevane afordanse,²⁹ ter da je vse dojetje solipsistično. In vendar, če odstranimo nepotrebna terminološka pleteničenja ter celo okorno neprimerne izraze, bi lahko Husserlovo delo iz tega obdobja, *Stvar in prostor*, podpisal vsak pošten gibsonovski psiholog. To delo namreč prične z zaznavnimi situacijami ter z zamrznjenimi časovnimi režnji, ter konča s kinesetskimi večplastnimi analizami, tako da upošteva realno ekološko situacijo -- na solipsistični način.

Tako sedaj najdemo organsko enotnost v jedru Husserlovega dojemanja intencionalnosti. Najpomembnejši del takega razumevanja intencionalnosti je noema. Karkoli naj noema že bo, pri njej moramo razlikovati dve strani.³⁰ Ena stran noeme je jasno transcendentna, temelj za vsakršno intencionalno razmerje oskrbi z a priornimi sredstvi. To je Husserl odkrito razglašal za svoj credo. Druga stran noeme je ekološka. To stran je Husserl pozneje obširno razvil, še pozneje in še bolj korenito pa je to storil Heidegger. Tako se je Husserlovo delo v njegovem osrednjem obdobju končalo z močnim pridihom ekologizma, in Husserla samega je zanimala skoraj izključno ta stran njegovega projekta. Transcendentne zadeve so pač bile dodane vsaki trditvi kot neka vrsta predpone. To predpono pa je Heidegger pozneje zavrgel. Če povzamem, je bila sintetična dejavnost transcendentnega ega temelj vzpostavi pojavnost (fenomenologije) kot nove stroge znanosti. Sedaj bi moralo biti že jasno, da je sinteza imela svoj temelj v zaznavnih položajih. Glavna razlika med Husserlom in Brentanom, kar se tega tiče, je da Brentano ni strogo ločeval med pasivnimi občutki ter med dejavnimi višjimi spoznavnimi stanji, kot je to počel Husserl. Vendar pa se je glavni mereološki okvir ohranil vse do tiste točke, do katere se je pač lahko ohranil.

Husserlov Lebenswelt

Najbolj izdelana vrsta organske enotnosti v Husserlovih Idejah in v okolnih delih je bila sintetična dejavnost, s pomočjo katere občutki oziroma hiletski podatki dobijo svoj smisel. Dejavnost, ki podaja smisel, je noeza, medtem ko lahko smislu ali pa predmetu, ki je posledica dejavnosti, rečemo noema. Sintetična dejavnost je pomembna vkolikor usmerja pozornost na golo podlago, ki ji Husserl pravi prazni X. Pri praznem X mačke kot take, se zdi, ni opredeljeno prav nič, dokler niso okoli njega razvrščene različne zaznavne sence in sintetske sheme.

Na tem mestu velja povedati o poenotenju dve stvari. Najprej, prazni X se zdi kot da napotuje k nečemu transcendentnemu, kot k nečemu zunanjemu transcendentnemu, k mački tam v svetu, kot k nečemu zunanjemu glede na tistega, ki izvaja sintetično dejavnost. Vendar pa ta zunanost predmeta ni zagotovljena, kajti možna je tudi razlaga, glede na katero shematizem in individuacija ostaneta notranja organizmu, ki ju izvaja.

28 Retencija in protencija pravi Husserl načinoma časovne zavesti, ki črpata iz naučenega ali pa sta usmerjena na pričakovanje. Gre za to, da sta ta dva načina sestavni del zaznavne situacije.

29 To je pozneje izvedel Husserlov učenec Heidegger.

30 To tezo je Potrč razvil na predavanju Društva za analitično filozofijo v Ljubljani, ter na predavanjih svojim študentom.

Tako pridemo do druge točke, ki bi jo še morali omeniti glede poenotenja, namreč da je vse doslej transcendentelni subjekt, ki izvaja takšno poenotenje, njegova najpomembnejša sestavina. To pa je ravno točka, ki je iz Husserla naredila transcendentnega idealista, in je celo ponudila možnost, da ga pojasnimo kot solipsista.

V naslednjem obdobju je Husserl na dva načina presegel svoj solipsizem. Prvič, kot temelj svoji filozofiji je vpeljal okolni svet. In drugič, v tem okolnem svetu je še posebej poudaril telo, s katerim razpolaga takozvani transcendentelni subjekt, ter telesa in duše okolnih oseb v občestvu, katerega del je. Glede na to se je Husserlovo razumevanje organske enotnosti spremenilo. Vendar pa takšno preoblikovanje ni bilo docela nepričakovano. Dejstvo, da je bil noematski predmet proizveden s pomočjo osenčenj in sprememb v perspektivi, ki so bile vložene v noetsko dejavnost, je nekako vključevalo tudi dejavnost organizma, ki izvaja takšno sintezo. Vendar pa takšno dejavnost, katere rezultat je zbiranje različnih zornih kotov, denimo mačke kot predmeta, lahko dosežejo le organizmi, ki v prostoru in ob poteku določenega časa izvajajo gibe okoli mačke. To pa bi pomenilo, da je obnašanje organizma v okolju pomembno, namreč onega organizma, ki izvaja sintezo. Temu organizmu pravi Husserl ego, ali subjektivnost, ali zopet transcendentno sebstvo. Ne glede na vse skupaj pa takšni nazivi zgolj zamegljujejo dejstvo, da je v Strawsonovem izrazoslovju Husserlova teorija pravzaprav teorija brez lastnika, podobna Wittgensteinovim pogledom, glede na katere psihološki deji in vsebine nimajo kakšnega posebnega lastnika. Dejstvo, da v primeru pojavoslovja (fenomenologije) ni lastnika, in sicer še zlasti v Husserlovem primeru, lahko razumemo v tem smislu, da obstajajo deji in predmeti kot celote in da obstaja substanca kot lastni del vsake izmed teh celot. Vendar pa poleg tega ni še kakšnega dodatnega sebstva, ega, ali kar koli naj bi se že pojavilo kot kandidat za lastnika teh dejev in predmetov.

Dejstvo je, da se mora organizem gibati okoli sicer praznih zadev, zato da bi iz njih izlekel informacijo. Tako je okolni svet, glede na en način, ki je za Husserla najbolj pomemben, na način vidnega zaznavanja --zavezan določenemu ekološkemu razumevanju vidnega zaznavanja-- vključen prav v sam pojem noematskega predmeta. To pa stori, da je organizem bistveni del, ko je treba zapolniti prazni X, akcidence, celoto. Kljub temu to vključevanje pozunanjenega materiala ostane za Husserla nekako dvoumno, kajti glede na svoje izjave se oprijema svojega načrta izgradnje transcendentne egologije (področja, ki sodi v transcendentalni ego).

Upanje, da bo takšna transcendentna egologija zares zgrajena pa je doživelo še en udarec. Saj je moralo Husserlu postati jasno, kako je njegovo telo del okolnega sveta, ko je že enkrat vzel gibanje organizma v prostoru in času za svoj model. Povsem razumljivo je, da je telo pomembno nekomu, ki vzame za svoje izhodišče različne zaznavne načine. V sami fenomenološki (pojavoslovni) analizi pripada telesu dvojje vlog. Iz ene strani gledano je telo fizikalni predmet kakršen je tudi vsak drug, Körper. Z druge strani gledano pa je telo živo telo, ki pripada temu posamičnemu organizmu, ki ima misli in ki zaznava - Leib. Če se ozremo še naprej okoli sebe, opazimo druga telesa, ki so podobna našemu lastnemu telesu.

Glede na te svoje najdbe je Husserl prav lahko postavil temelje drugačni vrsti organske enotnosti, ki je vzela kot svoje izhodišče telo v svetu, katerega to telo nastanja, njegov Lebenswelt. Tako imamo organsko enotnost, ki je sestavljena iz akcidence, sveta, dojetega kot celota, in iz Leib, iz živega telesa, ki je njegova substanca, njegov lastni del,

skozi katerega prihaja smisel sveta. Organska enotnost potemtakem sestoji iz okolnega sveta, v katerem živi določeni organizem, kot iz akcidenčne celote, z lastnim delom organizma oziroma z njegovim Leib, ki se v svet vključuje kot substanca. Skozi to substanco, organizem, dobiva smisel svet, svet v katerem organizem živi, njegov Lebenswelt.

Kaj pa glede drugih teles? Tukaj je Husserl zagovarjal stališče, da vodi pot k drugim telesom čez predpostavko podobnosti njihovega načina življenja in zaznavanja z mojim načinom življenja in zaznavanja, s pomočjo apercipije, kot temu pravi.

En problem, ki je ostal nerazrešen vzdolž celotne Husserlove poti, je: Od kod prihaja smisel? Kaj stori, da je organizem, ego, zmožen vnesti noematski smisel? Eden izmed odgovorov, ki ga je oskrbel, je bil v sozvočju še bolj razširjenega organizmovega okolnega življenjskega sveta. Prav posebno ekološko okolje, v katerem živi organizem, kakršen je človek, ego, lahko v svet vnese smisel zavoljo tistega dela njegovega okolja, ki mu pravimo kultura. Kultura pa ima svojo zgodovino. Iz takšnih izhodišč je sedaj kultura uzrta kot del ekološkega organizmovega Lebenswelt. Naloga pojavnoslovne (fenomenološke) analize pa je sedaj, da premeri kulturno ekološko okolje, skupaj z metodami vživljanja, upošteva ob tem, da obstajajo tudi drugi organizmi, ego-ji, ki tvorijo del ekološke okolice. Projekt se je vse bolj in bolj nagibal k nalogi pojasnitve posamičnega organizma, ki je vržen v svoj okolni svet, to pa ni zgolj svet okolnih naravnih stvari in predmetov, temveč tudi predmetov in stvari, kakršne je proizvedla neka določena kultura, in jih je dala organizmom, da tako žive med od človeka ustvarjenimi kulturnimi proizvodi, kot na primer med orodji.³¹

III. STVAR IN PROSTOR - POVZETEK

Stvar in prostor

Husserlovo knjigo *Stvar in prostor* si bom ogledal zato, da bi dokazal tezo, glede na katero je Husserl gibsonovski ekolog. Razlog, da Husserla tako poredko³² obravnavajo kot gibsonovskega ekologa je odvisen od dejstva, da ovija pravo gibsonovsko ekološko vsebino svojega dela v transcendentalni, egološki govor. Tukajšnji predlog je, da naj se otresemo tega transcendentalnega in egološkega ovitka. Tako osvobojeni Husserl pa se prav zlahka izkaže za ekologa. Razlog, da je dovoljeno in celo zaželeno, naj iz Husserlovega govora odstranimo transcendentalno in egološko narečje, je podprto z dejstvom, da prav nič ne pridobimo, če se usmerimo k transcendentalnemu egu. Najprej je kot pojavnoslovec (fenomenolog) Husserl kar se tiče zavesti pravzaprav refleksivni atomist.³³ Torej ni tako, da bi bila za sintezo vseh pojavov, kakršni so psihološke vsebine, odgovorna nekakšna sintetična zavest. Nasprotno, vsak posamezni atomistični psihološki pojav sintetizira vanj vključena dejavnost.³⁴ To je prvi dobri razlog, da se ne oprimemo Husserlovih trditev glede transcendentalnega ega. Drugi razlog je, da s Hus-

31 Gibson je poudarjal pomen od človeka ustvarjenega sveta za zaznavanje.

32 Pravzaprav (kot mi je znano) Husserla verjetno nikoli ne obravnavajo kot gibsonovskega ekologa. Vendar bi ga morali!

33 To temo razvijam v svojem članku o zavesti.

34 Brentano je celo sklepal, da moramo vsakemu posamičnemu pojavu pripisati novi ego. Četudi Husserl ni šel vse do tod, še vedno ostaja atomist. O tem govorim v svojem članku o zavesti.

serlovo redukcijo ne pridobimo prav ničesar.³⁵ Tako je bolje, če to redukcijo kar reduciramo, da bi sploh razumeli s čim se Husserl pravzaprav peča.³⁶ Zadnji poglobitni razlog, da na Husserla pogledamo tako, da se najprej znebimo transcendentne egološke perspektive, je v ohranitvi zaporedja njegovega naturalističnega ozadja, ki ga pravzaprav nikoli ne opusti.³⁷ Ena izmed posledic Husserlovega vztrajanja pri naturalizmu je njegovo oprijemanje zaznavnih in še zlasti vidnih položajev kot nečesa izhodiščnega.³⁸

Katere so Husserlove glavne dejavnosti v knjigi *Stvar in prostor*? Pričenja s predstavljanjem zaznavnega položaja, kakršnega lahko zasledimo v kakšni učni filozofski oziroma psihološki knjigi, kjer je subjekt soočen z nekim predmetom. Naj bo to položaj, ko jaz vidno zaznavam mačko. Husserl sedaj ves čas zaporedoma dokazuje, kako je taka zaznavna situacija predstavljena vse preveč preprosto, in kako je pravzaprav napačna. Najprej maoramo vključiti zorne kote stvari, mačke, kajti predmet nam je dan kot čisti X, zgolj s pomočjo zornih kotov in pravzaprav nikoli ne v celoti. Vendar pa je zbiranje zornih kotov mačke pridobljeno še najbolje, če se okoli mačke premikamo. Poleg tega je prav tako dejstvo, da se mačka premika, ter da onemu, ki jo opazuje, kaže različne zorne kote. Vključeni morajo biti prostorski in časovni zorni koti položaja. Ko je vse to končano, smo ostali s pravim gibsonovskim ekološkim opisom vidnega položaja. V Husserlovem tekstu moramo zato odstraniti transcendentalni in egološki del, če naj razumemo, kaj Husserl opisuje.

Podrobna preučitev Stvari in prostora

Predavanja *Stvar in prostor* iz leta 1907 so pomembna že zato, ker predhodno uvajajo to, čemur so pozneje začeli praviti tisto pravo husserlovsko pojavoslovje (fenomenologija). Ta dolga predavanja je uvedlo pet krajših predavanj,³⁹ v katerih je razloženo Husserlovo razumevanje zavrnitve psihologizma, prav tako pa tudi njegovo uvajanje redukcije in pojavoslovne metode.

Prava stvar pri zakoličenju temeljev pojavoslovja je očitno bila analiza zaznavanja, še zlasti vidnega zaznavanja. To zadrževanje pri analizi zaznavanja je značilno za večino fenomenologije, in ga moramo zasledovati vse do njegovih naturalističnih temeljev, kakršni so v zaznavni opori pojasnitve števil v zgodnjem Husserlovem delu. Zaznavanje pa preide v ospredje razprave šele sedaj. Z analizo zaznavanja⁴⁰ bi moral biti postavljen temelj za analizo nadaljnjih, višjih ravni pojavov (fenomenov).

Ker se morda moja trditev, da je Husserl pravzaprav ekolog, oziroma transcendentni gibsonovec, marsikomu zdi neverjetna, v nadaljnjem povzemam kot primer njegova predavanja iz leta 1907 kar v celoti. Pri teh predavanjih mi je sprva pritegnil pozornost pojem kinesteze, oziroma zaznavnega gibanja in premikanja.

35 To je pokazal Bell. Še zlasti, ko je dokazal, kako husserlovska redukcija zgolj odvzame vsako ontološko obvezo in referenčno moč vanjo vključenim izrazom, ter nas pusti z golim nizom simbolov. O tem je bilo govora že zgoraj.

36 To je še zlasti zaželeno zato, ker je (kot smo bili dejali) celoten sklop, ki je povezan s takozvano pojavoslovno redukcijo pravzaprav zadeva tako rekoč religioznega prepričanja, dogmatične vere, in ni področje racionalne analize.

37 To trdim jaz. Vendar pa je moja trditev utemeljena na pregledu Husserlovega dela, ki ga tudaj predstavljam.

38 To dejstvo je morda bolj znano kot metafora vidnega zaznavanja bistev, *Wesensschau*. Če od tega odstranimo Wesen, nam ostane zaznavanje. Vsaj tako se mi zdi.

39 Teh pet predavanj je sedaj izšlo v Husserliani II kot Ideja pojavoslovja (fenomenologije).

40 Husserl poudarja "pojavoslovni" (fenomenološki) del takšne analize. Vendar pa je moj recept, da prav ta del enostavno odžagamo.

Zavoljo večje jasnosti predstavitev se bom ob povzemanju le deloma zadrževal pri pogledih na organsko enotnost.⁴¹

Načrt knjige Stvar in prostor

Husserl prične z Uvodom, kjer je naravno izkustvo opazovano kot izkustvo evklidovskega trodimenzionalnega prostora (četrti razsežnost oskrbi časovna sestavina). Znanstveni pristop je sedaj pred nalogo, da se sooči s to objektivno realnostjo, ter da na objektivni način zapolni vrzel med realnostjo ter med zaznavajočim subjektom.

Glavni razdelki so posvečeni: 1. Temeljem pojavoslovne teorije zaznavanja, 2. Analizi statičnega zunanjega zaznavanja, 3. Analizi kinestične zaznavne sinteze: spremembe pri zaznavanju in spremembe v pojavnostih, 4. Pomenu kinestetskih sistemov za tvorbo zaznavnega predmeta, 5. Prehodu od okulomotorne polja k objektivnem prostoru: zgradba trodimenzionalne prostorske telesnosti, 6. Zgradbi objektivnih sprememb.

Čeprav je v tem spisku glavnih poglavij mnogo izrazov, s katerimi še nismo seznanjeni,⁴² kaj lahko vidimo, da je poudarek na vključitvi prostora kot glavne značilnosti zaznavanja. Druga značilnost, ki je razvidna že iz teh naslovov, je smer analize od statičnih k dinamičnim predstavam, kar ima kot rezultat razlago spremembe kot nečesa objektivnega.

Kot rečeno bo glavna naloga tega odseka zgolj splošna predstavitev Husserlove knjige v povzetku. Upam, da bo ob tem zares prišel v ospredje notranji premik od statičnega atomarnega k dinamičnemu ekološkemu modelu.

Temelji pojavoslovne (fenomenološke) teorije zaznavanja

To je naslov prvega poglavja, ki je zopet sestavljen in dveh glavnih delov. Prvi del je posvečen pojasniti zunanjega zaznavanja občutkov, elementov, ki jih je mogoče fizikalno identificirati. "Naslovi"⁴³ zunanjega zaznavanja so "gledanje, slišanje, dotikanje, duhanje, okušanje". Ti naslovi kažejo, da vselej obstaja nekaj, kar je predmet zaznavanja. Glavni značilnosti zaznavanja lahko rečemo intencionalnost, usmerjenost na predmet, ki je "telesni" predmet. Ta usmeritev zaznavanja je torej drugačna od usmeritve k golim predstavam, ki je značilna za fantazijo ali pa za slikovno predstavitev.⁴⁴ Drugi del je posvečen vprežanju metodoloških možnosti za analizo zaznavanja. Zaznavanje obeleži prepričanje v telesni obstoj zaznavanega (v nasprotju s fantazijo ali zgolj umišljanjem). V tem smislu je celo razvidnostno zaznavno izkustvo navezano na zaznavno prepričanje v telesu, kateremu pripada izkustvo. Identiteta določenega predmeta se pojavi, ko dva predmeta, A in B, ne kažeta nikakršnih razlik v njunem izkustvu.⁴⁵ Kaj pa glede izkustva nekega predmeta v zunanjem zaznavanju s

41 Kljub temu sem prepričan, da lahko glavne poteze organske enotnosti na sorazmerno enostaven način povzamemo iz Husserlovih predavanj v letu 1907.

Še ena opomba glede povzetka Husserlovih predavanj. Kot sem že večkrat poudaril, povzecam ob opustitvi tega, da bi bil odgovoren transcendentalizmu. Vendar pa moram poudariti, da povzecam Husserlov tekst neposredno zatem, ko sem vsako poglavje tudi prebral. Tako sledi povzetek Husserlovim predavanjem, seveda z nakaterimi mojimi poudarki in razmišljanji.

42 Poleg tega je dosti tudi grobih in po nepotrebnem zapletenih izrazov, kot značilnost Husserlovega stila.

43 Ding und Raum, str. 9. Odslej se omemba strani brez opredelitve bibliografske enote v tem tekstu nanaša na Husserlov Ding und Raum, Husserliana XVI.

44 Str. 15.

45 Str. 26 ff.

pomočjo zornih kotov? Hišo lahko vselej izkusimo zgolj po njenih različnih delnih zornih kotih. Ravno zato pa je potrebna sintetična zmožnost pri zaznavanju predmetov, ki združuje delne zorne kote v poenoteno zaznavo. Na tem mestu se lahko pojavi naslednji zaplet:⁴⁶ pri poenoteni zaznavi stvari, med različnimi zornimi koti, ki pripadajo tej posamični zunanji stvari, lahko pride do vloženega enega zornega kota, ki sicer pripada drugi zunanji stvari. Ko je že dosežen temelj za identifikacijo, in sicer združevanje različnih zornih kotov pod enim naslovom (hiša), potem lahko po aksiomu prehodnosti (tranzitivnosti)⁴⁷ ta naslov (hiša) služi nadaljnim identifikacijam v drugih zaznavnih načinih (kot je denimo fantazija). V tem smislu je preučeno razmerje med delom in celoto v predstavitvenem zaznavanju, kot tudi razlika med delno in popolno identifikacijo. Ob tem pa ni odveč pripomniti, da analiza zaznavanja (v zavesti) ni enaka analizi predmeta zaznavanja. Husserl sklepa proti stališču,⁴⁸ da bi morali biti predmeti postavljeni nasproti zavesti, da bi morali biti soočeni z zavestjo. Zopet pa bi bilo zmotno, če bi zaznavanje gledali kot da je docela odvisno od zavesti. Obstaja preseganje stališča, ki postavlja subjekt in predmet enega drugemu nasproti, in to preseganje je toč zavito v govorjenje o pojavoslovni (fenomenološki) redukciji. Ravno to sedaj zavito preseganje se bo kmalu izkazalo v ekološki smeri. Kritika postavljanja predmeta in subjekta enega drugemu nasproti poteka takole:

"Stvari obstajajo kot take, pred vsakim mišljenjem. In sedaj se pojavi subjekt ali jaz, nova stvar, ter deluje in nekaj počne s stvarjo. To so mišljenje, opazovanje, postavljanje v razmerje s stvarjo (...) Vse to se razblini v čisti nič potem ko je udejanjena pojavoslovna (fenomenološka) redukcija, in potem ko smo opustili naravni pogled na svet."⁴⁹ Moj predlog je, da moramo izvedbo pojavoslovne (fenomenološke) redukcije v temelju razumeti kot uvajanje ekološkega stališča. Prav ekološko stališče zavrže enostavna zoperstavljanja zunanjega predmeta in zaznavajočega subjekta.

Analiza statičnega zunanjega zaznavanja

To poglavje ima dva dela: Elementi zaznavne korelacije in Zgradba časovne in prostorske ekstenzije tistega, kar se prikazuje.

Pri zaznavanju so vsebine na ravni občutkov vzporejane s kvalitetami stvari. Občutena barva ni enaka objektivni obarvanosti. Zatorej se lahko ena in ista stvar predstavlja na mnogo različnih načinov. Sedaj lahko zaznam ta zorni kot hiše in potem zopet kakšnega drugega. Na drugi strani kaže primer zaznavanja kipa, da lahko isti zaznavni material predstavlja različne vsebine: sedaj kip kot materialno stvar, in sedaj zopet osebo, ki jo kip predstavlja. Polega tega je to, kar se pojavlja, enotnost,⁵⁰ vendar pa ima ta enotnost, denimo hiša, to značilnost, da se lahko ob enem času pojavi zgolj iz enega svojega zornega kota. Še več, lahko celo dvomimo, ali so v zaznavanju sploh kdaj dani vsi zorni koti predmeta oziroma stvari.⁵¹ Razlog je, da imamo opraviti s fizikalno zaznavo, ki se mora dogajati v prostoru. Drevo je enotnost, ki jo tvori mnogo

46 Str. 29.

47 Str. 32.

48 Str. 39.

49 Str. 39.

50 Kot sledi iz splošne mereološke pojavoslovne (fenomenološke) utemeljenosti, je predpostavka prikazovanja pojava pri zaznavanju enotnost tega pojava.

51 Tukaj stojimo pred uganko: Hiša kot enotnost je predpogoj zaznavanju. Vendar pa sama narava zaznavanja prepreči popolno predstavitev hiše, predstavitev prav iz vseh njenih zornih kotov.

delov. V zaznavanju pa je lahko ob enem samem trenutku podan le en sam zorni kot drevesa. Prav tako lahko korelacije uspejo le med fizikalnimi podatki in med določenimi vrstami značilnosti. Tako tona kot fizikalne danosti običajno ne moremo korelirati z značilnostmi barve. Pristne zaznave določenih zornih kotov so dopolnjene z nepristno zaznavo, kar je posledica temeljnega dejstva, da se lahko zaznavanje stvari zgodi le, če stvar dojamemo kot enotnost. Če pa je stvar dojeta kot enotnost v kolikor je sploh zaznana, potem so njeni skriti deli nadomeščeni s pričakovanji dodatnih zornih kotov, bodisi ne docela pristno predstavljenih zornih kotov ali pa celo fantazij.

Tisto, kar se pojavlja v zaznavanju, ni zgrajeno zgolj iz poenotenih zornih kotov. Prav tako je dejstvo, da potrebujemo določeno časovno razsežnost, če naj do zaznavanja sploh pride. Časovni dejavnik v zaznavanju ustreza časovni značilnosti stvari, kajti stvar prav tako obstaja v času. Nadalje, to kar obstaja obeležja prostorska razsežnost. Prostorska razsežnost pa zopet vsebuje nekaj, čemur lahko rečemo prvotne in drugotne kvalitete: prostorske kvalitete stvari kot take, njene materialnosti, in prostorske kvalitete lastnosti predmetov. Kvalitete, ki so zavezane prostorskim razsežnostim, lahko izkusijo spremembo, ki se pojavi v primerih spremembe nečesa brez spremembe v nekaj kar se spreminja, ter v primerih kvalitativnih skokov, kakršni obstajajo ob prehodu iz ene barve v drugo. Prostor je zapolnjen z različnimi značilnostmi prikazujočega se, ki se lahko pojavijo istočasno, kot na primer vidne in otipne zaznave. Vidne in otipne zaznave se med seboj združujejo, da bi izpolnile isto zaznavno enotnost. Še preden uvede vidno in otipno polje, opozarja na določeno idealizacijo, ki je značilna za vse analize doslej. Stvari, na katere je usmerjeno zaznavanje, so bile predstavljene kot izolirane, osamljene. Resnica pa je, da se stvari v zaznavanju kažejo v kontekstu, v območju drugih okolnih stvari in ozadij. Če zaznavam mačko, jo zaznavam na ozadju predpražnika, ter na ozadju drugih stvari, s katerimi je mačka obdana. Mačka sama pa je bila vse doslej statična. Še premikati se ni začela.

Analiza kinetične zaznavne sinteze: spremembe pri zaznavanju in spremembe ob prikazovanju

Trije odlomki razpravljajo o: danosti statične stvari v kontinuiranih zaznavnih procesih, možnost in smisel ustreznega zaznavanja prostorskih stvari, in povzetek zaznavnih analiz, kakršne so vložene v pojavoslovno (fenomenološko) redukcijo.

Izhodišče je še vedno statična stvar. Toda čeprav je stvar sama statična, lahko obstajajo spremembe pri zaznavanju. Prva možnost je, da stvar ne bi doživela nikakršnih razlik, z izjemo premikanja. Tako ne bi bilo nikakršnih sprememb glede prvotnih in drugotnih kvalit, z izjemo njihovega spreminjujočega se prostorskega položaja. Druga možnost je, da bi se tisti, ki zaznava, premikal okoli stvari, katera se sicer sama ne premika. Obstaja pa seveda še možnost premikanja tako stvari kot tudi tistega, ki zaznava. Nadalje, mirujočo stvar lahko opazujemo iz različnih zaporednih statičnih zornih kotov. To bi bilo nekako podobno nizu slik pri filmu, kjer je vsaka slika posamič zamrznjena odslikava stvari, in kjer daje zaporedje slik prikaz gibajoče se perspektive, oziroma premikanja opazovalne stvari. Nadalje, statično stvar lahko zaznavamo bolj ali manj ustrezno iz mnogih njenih možnih strani ter jo opazujemo skozi različna osenčenja. Da bi bilo zaznavanje zaznavanje stvari, mnoštvo osenčenj nenehno gradi temelj sinteze zaznavane stvari. V nasprotju z nemogočostjo obrata časovne usmeritve niza prikazov je mogoče prostorske nize zajeti v mnogih smereh.

Sedaj se postavlja vprašanje, ali lahko stvari v prostoru sploh ustrezno zaznavamo. V procesu zaznavanja so pričakovanja usmerjena k popolnemu podajanju zaznane

stvari. Tej enotnosti⁵² se v zaznavnem deju lahko približamo z večjo ali z manjšo stopnjo izpolnitve pričakovanj (po enotnosti predmeta). V procesu pobližnje zaznavne določitve predmeta pripada vloga tudi nepristnim, neizkušenim stranem stvari, in ne zgolj pristnim zaznavam. Zdi se, kot da bi zaznavanje vodil ideal ustreznega zaznavanja. Vendar pa je dejstvo, da je predmet dan skozi premikanje in skozi svoj položaj v polju. Zaznavno polje pa je le končen način predstavitve. Od tod sledi, da je neustreznost zaznavanja stvari nujna. Nadalje moramo upoštevati, da zaznavno danost stvari določa smer zanimanja tistega, ki zaznava. Ta usmeritev zanimanja je zaslužna tudi za tvorbo pojmov, s pomočjo katerih so stvari zajete. Ob zaznavanju stvari je mogoče v veliki meri doseči jasnost. Vendar pa je ne moremo dopolniti, in tako velja priznati, da se zaznavanje stvari dogaja v temeljno nezapolnjenem procesu.

Pojavlja se vprašanje mesta analiz zaznavanja v pojavoslovstveni (fenomenološki) redukciji. Moj splošni pristop je kot že rečeno v tem, da postavimo redukcijo v oklepaj. Ne glede na to pa bi se bilo koristno vprašati, do česa nas redukcija privede. Husserl pravi, da gre redukcija zlasti proti postavljanju objektivnosti in subjektivnosti ene proti drugi. Ena izmed možnih razlag njegovih trditev je, da bi se zavzemal za obliko ekologizma. Veliko vprašanje, ki se skriva izza materiala v zvezi z redukcijo je, kako je dosežena in razložena intencionalnost. Zdi se, da lahko do intencionalnosti pride le v sintezi enotnosti zaznavnih procesov. Vendar pa ni nič povedanega o tem, kako je utemeljena ta sinteza sama. To opustitev izrecnosti lahko zopet razložimo tako, da napotimo k enotnosti v zaznavanju kot organski celoti.⁵³ Razpravo ob nadaljnjih točkah lahko vidimo kot tako rekoč empirični pokaz na smer, kjer naj iščemo odgovor. Razlikovati moramo usmerjenost na stvar in usmerjenost na zorni kot stvari. Ni isto, če smo usmerjeni na mačko, ali pa če smo usmerjeni na ta zorni kot mačkinega kužuha. Zaznavanje je lahko nestatično, lahko se spreminja. Poleg tega pa obstaja še višje spoznavanje, kot denimo prepričanje, ki je vključeno v izvrševanje zaznavnih procesov.

Pomen kinestetskih sistemov za zgradbo zaznavnega predmeta

Podpoglavja govore o fenomenološkem pojmu kinesteze, o korelaciji med vidnim poljem in med kinestetskimi procesi, ter o stvari kot enotnosti v kinestetsko motiviranem mnoštvu prikazovanj.

Smoter je razlaga zgradbe tridimenzionalne prostorsosti in identičnega telesa stvari. Sinteza zaznavanj je tu pomembna. Stvar, ki se ne spreminja, je lahko mirna ali pa se premika. Prav tako je lahko miren ali pa se s svojim telesom premika tudi tisti, ki zaznava. Raziskavo čiste vidne zgradbe prostorsosti (isto velja za otipno zgradbo) moramo dopolniti s premikanjem telesa. Kinestetski občutek je izraz, ki pokriva zaporedni tok občutkov.⁵⁴ Ti kinestetski občutki se pojavijo v telesu, ki je sedež sebstva.

Kako poteka korelacija med vidnim poljem ter med kinestetskimi procesi? Načini predstavitve vidne stvari so najprej preučeni za primer enega samega očesa. Prvi pristop k vidnemu polju so točke, premice, zasičenosti, vrtenje. Polje nudi možnost zaznavanja stvari kot enotnosti, tako da uporablja vse ravnokar omenjeno. Vidni podatki in kinestetski tokovi so funkcionalno korelirani. Primer enega očesa je dopolnjen s preučevanjem vidnega polja kakršno je dano ob dveh očesih. Stvar, ki se prikazuje, je identična,

⁵² Spomnimo se, da je organska enotnost jedro pojavoslovja (fenomenologije).

⁵³ Ker je za pojavoslovje (fenomenologijo) organska celota aksiom, se zdi, da ne rabi še kakšnega posebnega nadaljnega upravičevanja.

⁵⁴ Neprestano premikanje oči, glave in rok. Str. 161.

vendar se prikazuje v množstvu načinov. Nizi slik se prikazujejo ob premikanju očes ter ob premikanju predmetov. Sedaj si lahko predstavljamo enostavni geometrični lik kakršen je kvadrat, ter izključno spremembe pri premikanju očes, ko ta krožno drse od enega k drugemu kotu. V časovnem razmiku so kinestetski občutki pri očeh korelirani s podobami. Če sedaj posplošimo, obeležja predmetno polje zaporedje kinestetskih konstant. Vidno polje je sistem mest, ki omogoča preoblikovanja.

Stvar je enotnost, ki se kaže skozi kinestetsko množstvo prikazovanj, skozi korelacijo kinestetske podlage z ustreznimi slikami. Intencionalnost se pojavi kot rezultat teh in drugih dinamičnih korelacij. Še ena točka je, da je pri kinestetskih postopkih potrebna časovna razsežnost. Vidno polje gradi poenoteni sistem, kjer je pomembno premikanje očes.

Prehod od okulomotornega polja k objektivnemu prostoru: tvorba trirazsežne prostorske telesnosti

Poglavja zajemajo: Dosežaji okulomotornega polja, Značilnosti sprememb prikazovanj v okulomotornem polju, Zgradba prostora skozi prehod okulomotornega polja v množstvo raztezanj in obratov, Dodatne beležke.

Vse doslejšnje analize so bile omejene, tako da obstaja nekaj dodatnih tipov sprememb prikazovanj. Najprej je tod primer prihajanja novih slik v vidno polje, medtem ko nekatere slike vidno polje zapuščajo. Primer bi bil, da gledamo na vrsto dreves v parku, ko se ob njih sprehajamo. Obstaja tudi možnost obračanja v vidnem polju, približevanja in oddaljevanja. Slike, ki se ves čas porazlikuje v svojih zornih kotih, urejajo in poenotujejo intencionalni žarki.⁵⁵ Sistem premikanj očes in premikanj telesa se pri zaznavanju združi, pri čemer rezultat sledi paralelogramu sil. Vsako premikanje telesa prinaša nove slike v predmetno polje. Isti postopek se ponovi, pač glede na pričakovanja, in ga zatorej lahko razširimo tudi onkraj realnih predstav. Še več, kot že vemo, mora predstavitev slediti nepopolnim predstavitvam. Kinestetska sprememba ne vpliva zgolj na eno samo sliko, ampak na celotno vidno polje.⁵⁶ Zavoljo stroge urejenosti v vidnem polju je možna tudi ustrezna urejenost v predmetnem polju,⁵⁷ in prav to omogoči predstavitev na temelju zgolj delnih sredstev. Prostor je urejeno skupno bivanje stvari. To ilustrira enostaven primer slik dreves v parku, ki se ves čas zaporedoma prikazujejo. Enotnost zaznavnega se kaže tudi kot enotnost objektivnega postavljanja časa.

Značaj prikazovanj se spremeni v okulomotornem polju. Prikazovanja so statična ali pa dinamična. Stvar je objektivnost, ki je zgrajena v zaporedju statičnih zaznavanj.⁵⁸ Preučevanje premikanja oči je pokazalo možnost, da mislimo zgradbo stvari na dozdevni oziroma na abstraktivni ravni. Kinestetsko gibanje telesa približa vprašanje kako lahko zapovrstnost okulomotornega polja preide v novo objektno polje. Nato sta preučena vrtenje in zastrtost. V okulomotornem polju obstajajo tudi pojavi oddaljenosti, globine in drsenja. Razsežnosti in oddaljenosti med seboj ne smemo mešati. Drsenje in obračanje spreminja usmerjenost. Razsežnost je pomembna za zgrabo prostora. Trodimenzionalni predmet je najprej predstavljen s pomočjo dvodimenzionalnih slik.

⁵⁵ Str. 208.

⁵⁶ Str. 213.

⁵⁷ Str. 215.

⁵⁸ Str. 226.

Tvorba prostora glede na prehod okulomotornega polja v množstvo raztezanj in obratov. Slike sodijo k identičnemu predmetu. Razširjanje (približevanje in oddaljevanje) tvori preučevano glede na njegove linearne in ciklične spremembe.

Potem sledi vprašanje omejitve posamične stvari, ujete v mrežo stvari. Zavoljo enostavnosti je to vprašanje preučeno v primeru objektivne stabilnosti. Prekrivanje lahko preučujemo kot pojav oddaljenosti. Prazen prostor je možnost, ki se ponuja zgolj skozi zaznavanje predmetov. Notranjost teles je dana po zaznavanju njihovih površin, in na ta način lahko o notranjosti tudi kaj sklepamo.

Zgradba objektivnega spreminjanja

Dve podpoglavji govorita o kvalitativni spremembi zaznavanih predmetov in o zgradbi golega gibanja.

Predmetni svet je bil vse do te točke grajen na popolni negibnosti. Ta predpostavka negibnosti je zadevala tudi kvalitete objektivnega sveta. Vendar pa lahko na stvari gledamo na ta način, da jim je lastna vsaj kvaliteta, da so obarvane. Dve telesi sta lahko identični, pa bi razlika v barvi iz njiju vendarle naredila dve različni telesi.⁵⁹ Vendar pa moramo na barvo dejansko gledati kot na predpogoj telesnosti.

Na stvar lahko gledamo kot na nekaj, kar je identično ob kvalitativnih spremembah.⁶⁰ Medtam ko se ton lahko razlikuje zgolj glede svoje intenzivnosti, pa je stvar še tem bolj enotnost v različnosti. Neprestana sprememba slik daje možnost pocnotene zavesti. Lahko imamo nenehno spreminjanje barve, vendar pa se stvar ob tem ne premika. V sistemu kinestetskih motivacij so spremembe v barvi dojete v neskončnih možnih odsekih različnosti, in tako pripadajo splošnemu kinestetskemu sistemu telesa.⁶¹ V primeru kvalitativne spremembe obstaja zakonita različnost prikazovanj, glede na spremenljivke premikanja (K), časa (t) in barve (F).

Vsakršna sprememba je utemeljena v različnosti. Premikanje je le še en temeljni način spremembe. Premikanje brez katere koli kvalitativne spremembe in brez katere koli spremembe oblike je golo premikanje. V primeru vidne kvalitete je v nasprotju s kvaliteto glasu razsežnost temelj enotnosti. Enotnost telesa je temelj premikanja. Na premikanje lahko gledamo tudi kot na spremembo umeščenosti, hkrati z njenimi kinestetskimi motivacijami. Telo se premika. Primer sedenja v avtu in vidnega izkušanja spreminjajočega se okolja kaže, da je telo lahko tudi gibano. Sebstvo ali jaz ni nekakšen duh, saj v svojem temelju poseduje telo. Na eni strani je telo zunanje telo, je pa tudi telo določenega lastnika. Sebe samega se ne morem videti premikati na tak način kot vidim, da se premikajo druga telesa. Lahko pa uporabim vživiljanje, zato da bi se prestavil na stališče drugega, ter da bi ocenil njegova premikanja.

Prav na koncu predavanj je poglavje o realnem obstoju in o realni možnosti. Stvar⁶² je identična intencionalna enotnost, zgrajena v realnem ali pa v možnem množtvu prikazovanj. Nebivanje je odvisno od bivanja. Husserl se ozre tudi na možnost, da je svet zgrajen iz golih prikazovanj oziroma dozdevkov.

Kljub takšnim možnostim razlage⁶³ je bilo v pravkaršnjem povzetku Stvari in prostora pokazano, da je Husserl kritiziral poenostavljen subjektivno-objektni model

⁵⁹ Str. 264.

⁶⁰ Str. 265.

⁶¹ Str. 267.

⁶² Stvarskost, str. 285

⁶³ In pod pogojem postavitve pojavoslovne redukcije v oklepaj, kar je, kot sem že dejal, predpostavka smiselne branja Husserlovega teksta.

zaznavanja, da bi ga počasi nadomestil s polnokrvnim ekološkim. Pričel je z enostavnimi modeli in si utiral pot k ustreznejšemu razumevanju stvari v realni zaznavni situaciji. S tem še ni rečeno, da je Husserlu uspelo v popolnosti opisati zaznavno ekološko situacijo. Le utrl je pot takemu opisu. Vkolikor gre za možnost solipsistične razlage tega početja, ga ni treba zgolj zvesti na zahteve pojavoslovne (fenomenološke) redukcije, ampak bi lahko pokazali, da imamo tod zopet določeno ujemanje z ekologizmom.⁶⁴

IV. HUSSERLOVSKA ZAPUŠČINA

Heidegger

Vsakdo, ki pozna Heideggrovo delo bi moral priznati, da je vse, kar je ta storil v Biti in času bilo le, da je prevzel prikazane nazore svojega učitelja Husserla in da jih je nadalje razvil.

S stališča organske enotnosti prične Heidegger s celoto, s svetom, vendar pa ta svet ni postavljen nasproti organizmu, saj Heideggrova zanima natanko bit-v-svetu, in ne svet kot tak. Svet je tu za organizem, za Dasein. Jasno je torej, da je Heidegger sprejel Husserlovo ekološko podlago, ki zatrjuje nemožnost ločitve organizma in sveta, ob primeru zaznavanja.

Temeljna razlaga intencionalnosti, ki jo Heidegger poda, je v izrazih orodij, priročnosti, Zuhandenheit. Orodje uporabljamo v svetu, in je model vnašanja pomena v svet, ter njegovega preoblikovanja. Vendar pa orodje vselej uporablja nekdo, nek organizem, Dasein. To je praktični ekološki del Heideggrove razlage intencionalnosti. K temu pride še racionalni del. Uporaba orodja, kladiva, se lahko zgodi zgolj v okviru, kjer je Dasein priznan kot njegov racionalni del. Tako uporablja kladivo delavec, v delavnici. Zavrlo tega dejstva je slednji pripoznan kot delavec.

Kakšna vrsta organske enotnosti se pojavi sedaj? Za Heideggrova je celota svet, vendar je ta celota akcidenčna, vkolikor je to svet organizma, Dasein. Vendar pa organizem ni neposredno vpet v svet, in še manj je s svetom soočen. Najprej pride Dasein v svet s svojo smotrno dejavnostjo (zabijanje s kladivom), glede na teleološko ureditev. Nato pa mora biti ta smotrna dejavnost pripoznana v skupnosti (zabijanje s kladivom v delavnici). Ker prihaja priznanje v skupnosti s pomočjo drugih oseb oziroma organizmov, lahko rečemo, da je Heidegger sintetiziral različne oblike okolja, kot jih je bil podal Husserl. Organska enotnost bi zatorej bila predstavljena kot krog, ki ima v svojem središču organizem, Dasein, kot substanco, kot svoj lastni del. Dasein je vpet v krog teleološke dejavnosti (zabijanje s kladivom). Ta teleološka, smotrnostna dejavnost je vložena v racionalnost in v priznanje s strani drugih (zabijanje s kladivom v delavnici kot mizar). Tako je Dasein vržen v svet, vendar pa še vedno ostaja substanca sveta, lastni del sveta. Rečemo lahko tudi, da ta vrsta bivanja v svetu daje smisel izreku, kako so, kar se tiče Pojavoslovja (fenomenologije) edine bitnosti organizmi, in da Pojavi (fenomeni) obstajajo zgolj po Organizmih. Kar se je pri Brentanu pričelo kot opis atomarnih pojavov (fenomenov), kjer je vsak pojav imel substanco kot svoj del, se zaključi s svetom kot s

⁶⁴ Nisem rekel, da je ekologizem solipsističen. Trdim le to, da obstaja ena možna interpretacija ekologizma, ki lahko ima takšne posledice. Te posledice se pojavijo ob pojmu gibsonovske afordanse. Stol se mi ponuja, da se nanj vsedem, mravlji pa se ponuja, da bi nanj splezala. Ne glede na to, da obe afordansi povzroča stol, pa ni izključeno, da bi dojevanje afordanse razložili kot mravljinu privatno zadevo.

Kot naj že bodo te zadeve ekologizmom v začudenje, morajo omenjeno možnost razložiti prav ekologisti.

holističnim, celotnostnim Pojavom, ki pridobiva svoj smisel od organizma, od Dasein, kot od svojega dela.

Teza o organizmih kot o edinih bitnostih in o konekcionizmu

Obstaja teza, da so organizmi edine bitnosti. Opora tej tezi pride iz razmišljanja o organskih enotnostih: Zgolj organske enotnosti imajo lastni del kot substance, in zgolj organizmi so zmožni biti substance pojavov (fenomenov). Tako ni preveč presenetljivo, da je pojavoslovje (fenomenologija) končalo v eksistencializmu.

Dejstvo je, da ni bilo kakšnega posebno širokega sodelovanja med modeliranjem duha ter med Pojavoslovjem (fenomenologijo). Nekateri ljudje so sledeč Fodorju Husserla prijeli za njegove izrecne besede, ter so trdili, da je simbolni model duha združljiv s Husserlovimi solipsističnimi pogledi.

Vendar pa je naš pregled pokazal, da je to zgrešeno. Husserla, kot tudi ostanek pojavoslovja (fenomenologije) najbolj ustrezno obrazložimo in ocenimo s pomočjo mereoloških razglabljanj, ki zadevajo dele in celote. Eden izmed rezultatov takšnih pogledov je brez lastniški pogled na pojave (fenomene). Takšen behavioristični pogled pa je v precejšnjem nasprotju s simbolnimi modeli duha. Če je že blizu kakšnim modelom duha, potem je blizu konekcionizmu. Kajti konekcionizem je združljiv z asociacionizmom, s povratnimi mehanizmi, z modularnimi mehanizmi organizmovega vzratnega delovanja na svet, kar vse ima za posledico holistično, celotno podobo. Dreyfus je nekaj podobnega trdil za Heideggro. Sam bi zgolj dodal, da Dreyfusova kritika Husserla kot kartezijskega ni docela upravičena. Seveda pri Husserlu obstajajo kartezični namigi. Vendar pa je sedaj že jasno, da je Husserl te kartezijske namige predelal tako, da je bilo potrebno Heideggro le nekaj malih popravkov, pa se je že znašel sredi ekološkega stališča. Za ekologizem pa menim, da je združljiv s konekcionizmom, ne pa s simbolnim modelom duha.

Sedaj bi bilo potrebno pregledati točke, glede na katere je ekologizem združljiv s konekcionizmom. Vendar pa to prepuščam drugi priložnosti.⁶⁵

Dodatna beležka o zavesti

Z razpravami v zvezi s fenomenologijo je često povezana tudi razprava o različnih razumevanjih zavesti.⁶⁶ Zato sem sprva na tem mestu nekaj besed želel posvetiti pojmu zavesti. Kot sem v opombi že dejal, pa sem med tem temu vprašanju posvetil cel članek. Tukaj bi želel za konec povedati le nekaj besed o tem, kakšno se mi zdi moje zadnje spoznanje o pomenu zavesti v zvezi s preučevanjem pojavoslovja (fenomenologije),

⁶⁵ Zahvaljujem se članom Slovenskega Društva za Analitično Filozofijo (DAF) glede vzpodbude pri razpravi o različnih točkah v tem članku, diskusijski skupini na Rijeki pa za pripombe k približno prvi tretjini tega spisa, katero sem jim predstavljal julija 1992. Nadalje sem zahvalo dolžan Hubertu Dreyfusu za njegovo priznanje moje razlage Heideggrove intencionalnosti, ter Wilhelmu Baumgartnerju (kot tudi vsem ostalim v Residenz, Würzburg), da so pobudili moje zanimanje za Brentana. Zlasti gre zahvala Dieterju Münchu, ki me je vzpodbudil, naj zapišem misel, kako je ekološki Heidegger neposredni proizved ekološkega Husserla. Prišlo je do tega, da je večina članka posvečena ekološkemu Husserlu. Vendar pa to ni nič čudnega. To zamisel je bilo potrebno predstaviti, kajti razlagalci Husserla so celo v večji meri od razlagalcev Heideggro prikrili ost ekologizma.

Medtem se moram zahvaliti za vzpodbudo še Johnu Biru. Ta me je vzpodbudil, da sem doslej napisal prvo različico članka, ki se skeptično ozira na trditev, da sta združljiva bit-v-svetu in konekcionizem.

⁶⁶ Avtorjevo magistrsko delo (1974, pri profesorju Borisu Majerju) z naslovom Fenomenologija in strukturalizem ob vprašanju zavesti in nezavednega se je med drugim ukvarjalo z destrukcijo transcendentalnega fenomenološkega kognita, pri čemer mi je enega odločilnih nasvetov dal kolega Slavoj Žižek.

zlasti glede na način, kako sem sam doslej razumel takozvane intencionalne naravnosti. Zdi se mi, da je moje prejšnje razumevanje intencionalnih naravnosti potrebno pojavoslovne (fenomenološke) dopolnitve, h kateri največ pripomore Brentano:

Zdi se, da sem bil v svojih doslednejših spisih pri obravnavi vsebine duševnih stanj pozoren zgolj na razmerje med NARAVNANOSTJO in PREDMETOM. Primer:

- (1) Matjaž misli da (naravnost)
- (2) je mačka rjava (predmet misli).

Pri tem je zanimivo, da je v naravnost vključen Matjaž, oseba katera misli, vendar pa je pri vsem tem pomembna zgolj naravnost (dejstvo, DA oseba misli).

Z upoštevanjem mereoloških brentanovskih stališč (akidenca kot celota, ki ima substanco za svoj lastni del) pa je k naravnosti in predmetu treba dodati še RAZVIDNOST ali SAMOZAVEDANJE.

Tako imamo sedaj

- (1) Matjaž misli da (naravnost)
- (2) je mačka rjava (predmet misli)
- (3) in ta misel je možna zavoljo (Matjaževega) samozavedanja (razvidnosti ali evidence).

Poleg NARAVNANOSTI in PREDMETA naravnosti imamo še RAZVIDNOST ali evidenco.

Razvidnost oziroma evidenca se morda zdi trivialna. Vendar pa NI trivialna, kolikor upoštevamo mereologijo, in sicer brentanovsko mereologijo, po kateri je pojav (v našem primeru je ta pojav ali fenomen neka določena misel) akidenčna celota, ki ima substanco (mene, evidenco ali razvidnost mojega spoznanja) kot svoj lastni del. (Glej glede tega opombo v tem tekstu, kjer omenjam Brentanovo kritiko Husserla).

LITERATURA

- Baumgartner, Wilhelm (1989). "Objects Analysed. Brentano's Way Towards the Identity of Objects", v *The Object and Its Identity*. Kluwer, Dordrecht. 20-30.
- Baumgartner, Wilhelm (1991). "Psychologie - Ontologie - Metaphysik". *Neues Jahrbuch, Rodopi*, 32-36.
- Baumgartner, Elizabeth and Baumgartner, Wilhelm: "Franz Brentano", Še ni objavljeno.
- Bell, David (1991): Husserl, London and New York: Routledge.
- Brentano, Franz (1874): *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, Hamburg: Meiner.
- Brentano, Franz (1982): *Deskriptive Psychologie*, Chisholm R. M. in Baumgartner W. (izd), Hamburg: Meiner.
- Brentano, Franz in Husserl, Edmund: *Dopisovanje, v Nemščini. Še ni objavljeno*.
- Chisholm, Roderick (1978): "Brentano's Conception of Substance and Accident" v Chisholm R. M. in Haller R. (izd.) *Die Philosophie Franz Brentanos*, Amsterdam: Rodopi, 197-210.
- Caudill, Maureen and Butler, Charles (1990): *Naturally Intelligent Systems*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Dretske, Fred (1990): "Seeing, Believing and Knowing" v Osherson D. N. and Smith E. E. (eds.) *An Invitation to Cognitive Science*, Vol. 2, Cambridge, London: The MIT Press. (Prevod tudi v *Anthropos* 1992).
- Dreyfus, Hubert L. (1991): *Being-in-the-World, A Commentary on Heidegger's Being and Time*, Division 1, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Dreyfus, Hubert L., Harrison Hall (1984), izd.: Husserl, *Intentionality and Cognitive Science*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Fodor, Jerry (1984): "Methodological Solipsism Considered as a Research Strategy in Cognitive Psychology" v Dreyfus H. L. and Hall H. (izd.) *Husserl, Intentionality and Cognitive Science*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

- Gibson, J. J. (1950): *The Perception of the Visual World*. Boston: Houghton-Mifflin.
- Gibson, J. J. (1979): *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton-Mifflin.
- Haugeland, John (1985): *Artificial Intelligence: The Very Idea*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Haugeland, John (1982): "Heidegger on Being a Person", *Nous* XVI.
- Heidegger, Martin (1962): *Being and Time*. New York: Harper and Row, najprej objavljeno v nemščini (1927): *Sein und Zeit*.
- Husserl, Edmund (1913): *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*, v *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, (ponatis Tübingen: Niemeyer, 1980).
- Husserl, Edmund (1973): *Ding und Raum, Vorlesungen 1907*, *Husserliana* XVI, Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund (1950): *Die Idee der Phänomenologie. Fünf Vorlesungen*, *Husserliana* II, Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, Edmund (1913): *Logische Untersuchungen*, Halle: Niemeyer.
- Husserl, Edmund (1891): *Philosophie der Arithmetik, Psychologische und logische Untersuchungen*, Halle-Saale: C. E. M. Pfeffer (Robert Stricker).
- Miller, Izchak (1984): *Husserl, Perception and Temporal Awareness*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Münch, Dieter (1989): "The Early Husserl", v *Journal of the British Society for Phenomenology*, Vol. 20. No. 2.
- Münch, Dieter (1989): "Haben Computer psychische Phaenomene?". *Brentano Studien*. No. II., Würzburg, S. 165-178.
- Münch, Dieter (1992), izd.: *Kognitionswissenschaft Grundlagen, Probleme, Perspektiven*, Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Potrč, Matjaž (1986): *Zapis in govorica*, Ljubljana: Patrizanska knjiga
- Potrč, Matjaž (1990): "Noema Naturalized", *Acta Analytica* 5, Ljubljana: Slovensko Društvo za Analitično Filozofijo.
- Potrč, Matjaž: "Naturalizirana in povnanjena brentanovska ontologija", Še ni objavljeno.
- Potrč, Matjaž (1992): "Connectionism and Heidegger", Še ni objavljeno.
- Potrč, Matjaž (1992): "Consciousness". Še ni objavljeno.
- Smith Barry (1989). "The Primacy of Place: An Investigation in Brentanian Ontology". *Topoi*. 8, Kluwer, Dordrecht. 43-51.
- Smith, Barry (ed.) (1982): *Parts and Moments*, München: Philosophia Verlag.
- Van Inwagen, Peter (1990): *Material beings*, Ithaca and London: Cornell University Press.
- Veber, France (1924): *Očrt psihologije*. Ljubljana: Zvezna tiskarna in knjigarna.